

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra andragogiky a managementu vzdělávání

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Edukační role Knihovny Václava Havla

The Educational Role of the Václav Havel Library

Bc. Jakub Pavlovský

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D., MBA

Studijní program: Andragogika a management vzdělávání

Studijní obor: Andragogika a management vzdělávání

Odevzdáním této diplomové práce na téma Edukační role Knihovny Václava Havla potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. prosince 2022

Poděkování

Chtěl bych poděkovat prof. PhDr. Jaroslavu Veteškovi, Ph.D., MBA, za laskavé rady a pomoc při psaní této diplomové práce, jejímž byl vedoucím. A také bych rád poděkoval všem respondentům, kteří se zapojili do výzkumu. V neposlední řadě děkuji Knihovně Václava Havla, instituci, která má sílu udržovat v české společnosti principy demokracie.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá edukační rolí Knihovny Václava Havla, tedy její úlohou v oblasti vzdělávání dospělých jedinců. Cílů diplomové práce je několik. Kromě představení zmíněné knihovny, analýzy a charakteristiky kulturního a občanského dopadu této instituce na dospělého jedince, který se zúčastnil alespoň pěti vzdělávacích akcí v období jednoho roku, je to také identifikace jejího dopadu na rozvoj demokratické kultury. Práce dále charakterizuje občanské vzdělávání dospělých a jejich občanské kompetence, popisuje úlohu Knihovny Václava Havla v rámci kulturní andragogiky, v oblasti, která je zároveň přiblížena a popsána v historických souvislostech i pomocí soudobých prostředků. Cílem kulturní andragogiky je podpora dospělých při osvojování kulturních hodnot a uspokojování potřeb seberealizace. Podstatné místo mají v této práci i další zapojené kulturní instituce do občanského a zájmového vzdělávání dospělých. Uvedené cíle jsou ve výzkumné části propojené a prostřednictvím rozhovorů a metodou zpracování otevřeného kódování analyzovány, aby tak bylo zřetelné, jaký účinek mají aktivity Knihovny Václava Havla na návštěvníky. Výsledky výzkumu ukazují, že Knihovna Václava Havla je významným pomocníkem podílejícím se na vědomém i nevědomém procesu začleňování dospělých lidí do české i středoevropské kultury. Dospělý člověk je tak úspěšným produktem občanského vzdělávání, přemýšlí kriticky, vytváří si vlastní názor, orientuje se ve společnosti a dobrovolně se zapojuje do aktivit, které podporují demokratické myšlení a demokratickou společnost.

KLÍČOVÁ SLOVA

kulturní andragogika, andragogika, další vzdělávání dospělých, edukace, lidová výchova, demokratické myšlení, demokratická kultura

ABSTRACT

The thesis deals with the educational role of the Václav Havel Library, i.e. its role in the field of adult education. There are several objectives of the thesis. In addition to introducing the library, analysing and characterising the cultural and civic impact of this institution on adult individuals who have attended at least five educational events in a one-year period, it is also to identify its impact on the development of democratic culture. The thesis also characterises the civic education of adults and their civic competences and describes the role of the Václav Havel Library within the framework of cultural andragogy, a field that is both approached and described in its historical context and through contemporary means. The aim of cultural andragogy is to support adults in acquiring cultural values and meeting the needs of self-realisation. Other cultural institutions involved in civic and leisure education of adults have an essential place in this thesis. The above objectives are linked in the research part and analysed through interviews and open coding method to show the effect of the activities of the Václav Havel Library on the visitors. The results of the research show that the Václav Havel Library is an important facilitator of the conscious and unconscious process of inclusion of adults into Czech and Central European culture. The adult is thus a successful product of civic education, thinks critically, forms his or her own opinion, orientates himself or herself in society and voluntarily engages in activities that promote democratic thinking and a democratic society.

KEYWORDS

cultural andragogy, andragogy, adult further education, education, public education, democratic thinking, democratic culture

Obsah

ÚVOD.....	6
1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI KULTURY	7
1.1 LIDOVÁ VÝCHOVA.....	7
1.2 SALONY JAKO PŘEDCHŮDCI KULTURNÍ ANDRAGOGIKY	10
2 EDUKAČNÍ KONTEXT KULTURNÍ ANDRAGOGIKY	11
2.1 KULTURNÍ ANDRAGOGIKA.....	11
2.2 ENKULTURACE A AKULTURACE.....	13
2.3 SPECIFIKA KULTURNÍ ANDRAGOGIKY	14
2.4 KULTURNÍ ANDRAGOGOVÉ.....	16
2.5 PROFESNÍ KOMPETENCE KULTURNÍHO ANDRAGOGA	18
3 SOUČASNÉ ZAPOJENÍ KULTURNÍCH INSTITUCÍ DO VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH.....	21
3.1 KNIHOVNY	21
3.1.1 Městská knihovna v Praze	22
3.2 MUZEA	23
3.2.1 Pražská muzejní noc	24
3.3 GALERIE.....	24
3.3.1 The National Gallery of Art.....	25
3.4 FILMOVÉ FESTIVALLY	25
3.4.1 Festival dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět	26
3.4.2 Mezinárodní festival dokumentárních filmů Ji.hlava.....	26
4 CHARAKTERISTIKA A POSLÁNÍ KNIHOVNY VÁCLAVA HAVLA	27
4.1 VÝBĚR Z AKCÍ POŘÁDANÝCH KNIHOVNY VÁCLAVA HAVLA V ROCE 2021	28
4.2 OCENĚNÍ PODPORUJÍCÍ AKTIVNÍ OBČANSTVÍ	30
5 OBČANSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH	31
6 VÝZKUM VLIVU AKTIVIT KNIHOVNY VÁCLAVA HAVLA NA JEJICH ÚČASTNÍKY	34
6.1 VÝZKUMNÉ CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
6.2 ZPŮSOB ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	35
6.3 POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU	37
6.4 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	38
6.4.1 Kategorie a kódy.....	39
6.5 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ	41
6.5.1 Vzdelávání versus volnočasová aktivita	41
6.5.2 Způsob výběru navštívených akcí	42
6.5.3 Návštěvy kulturních institucí.....	43
6.5.4 Kulturní andragogika	44
6.5.5 Aktivní občanství.....	45
6.5.6 Společenské hodnoty.....	47
6.5.7 Charakteristika české společnosti.....	47
6.5.8 Začlenění do střeoevropské kultury	48
6.5.9 Demokratické myšlení.....	49
6.5.10 Demokratická kultura	50
6.5.11 Potřeba Knihovny Václava Havla	51
6.6 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ A DISKUZE.....	52
ZÁVĚR.....	57
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	59

Úvod

Žijeme ve světě, ve kterém je nejrůznějšími vlivy pravidelně ověřována síla a stabilita demokracie. Dostáváme se do situace, kdy za demokracii musíme aktivně bojovat, aby ji nepohltily jiné, vesměs nedemokratické ideologie. Nejsilnějším prostředkem v tomto boji je podle mě vzdělávání, a to nejen dětí, ale i dospělých jedinců. V tomto ohledu se můžeme plně obrátit na andragogiku a její jednotlivé oblasti. Výraznou součástí vzdělávání je kultura, a proto i kulturní andragogiku, tedy dobrovolné vzdělávání dospělých v rámci kulturního prostředí, můžeme považovat za nezbytnou. A nejenže je pod tlakem samotná demokracie, také občané musí být často aktivní v její podpoře, jinými slovy se musí sami zajímat o to, co se děje v jejich okolí. Existují naštěstí místa, kam může kdokoliv zavítat a nechat se inspirovat a motivovat k podpoře demokratických idejí a hodnot. Vhodným příkladem takového místa je Knihovna Václava Havla, instituce, která přímo i nepřímo rozvíjí demokratickou kulturu, a to zejména prostřednictvím vlastních akcí určených primárně dospělému publiku.

Tato diplomová práce si klade několik cílů. Prvním z nich je přiblížit pojem a zájmovou oblast kulturní andragogiky, ale také její vývoj v historických souvislostech, počínaje lidovou výchovou, literárními salony a konče soudobými prostředky, mezi něž patří knihovny, muzea, galerie či kulturní festivaly. Druhým cílem je pak charakteristika občanského vzdělávání dospělých a jejich občanských kompetencí. A tím posledním cílem je představit zmíněnou Knihovnu Václava Havla a analyzovat její kulturní a občanský dopad na dospělého jedince. Uvedené cíle jsou ve výzkumné části propojené, aby tak bylo zřetelné, jaký účinek mají aktivity Knihovny Václava Havla na návštěvníky, kteří se zúčastnili alespoň pěti akcí pro dospělé publikum v rámci jednoho roku. Výsledky práce jsou zjišťovány pomocí rozhovorů a následně metodou otevřeného kódování. Hlavním pojítkem této práce je pak edukační role, respektive úloha ve vzdělávání dospělých, zvolené kulturní instituce.

1 Historické souvislosti vzdělávání v oblasti kultury

1.1 Lidová výchova

Když byl na konci 19. století zavedený nový termín lidová výchova, nebo také lidovýchova, hlavním motivem bylo odlišení od přežitého a nežádoucího pojmu osvěta s nádechem autoritářství. Dvořáková a Šerák (2016, s. 54) uvádějí, že osvětu „*můžeme chápat jako tradiční pojem označující veškeré výchovné a vzdělávací aktivity zaměřené na celou populaci, převážně ovšem na dospělé, a odehrávající se mimo školský systém. Za cíl se klade především zvyšování kulturní a vzdělanostní úrovně širokých vrstev.*“ Veteška (2016, s. 19) i na základě právě zmíněného lidovýchovu chápe jako tehdejší podobu vzdělávání dospělých. Dospělým jedincům z nižších sociálních vrstev mnohdy chybělo základní vzdělání, protože k němu z důvodu náročnějšího životního stylu neměli přístup, anebo základní vzdělání absolvovali jen částečně.

Cílem lidové výchovy proto bylo především doplnění nebo nahrazení běžné výuky ve školách a v širším kontextu také zlepšení všeobecné vzdělanosti obyvatel. „*Do lidové výchovy patřilo jak doplňování základního školního vzdělání, tak získávání praktických znalostí. Formálně měla lidovýchova podobu kurzů, přednášek, přednáškových cyklů, výjimečně paralelních školních zařízení, kde vzdělávání dosahovalo i vysokoškolské úrovně. Další možnost představovalo vydávání časopisů, brožur, knih i celých edičních řad, zakládání knihoven, organizování koncertů, návštěvy uměleckých výstav či hraní ochotnického divadla*“ (Čornejová et al., 2020, s. 326).

Podle Beneše (2010, s. 24) se vzdělávání dospělých vymezovalo jako satisfakce osobních vzdělávacích potřeb jedince, v podstatě jako personální růst, mnohdy společně s nezbytností začlenění jednotlivce do společnosti. „*Školení končí tam, kde začíná samostatnost, životní sebeuplatnění žákovo; škola končí výchovou k samostatnosti: to je cílem školní výchovy – vychovat pro život, odevzdat žáky životu, aby se postavili na vlastní nohy. Zde začíná lidová výchova, opírajíc se o vlastní svobodnou vůli dále se vzdělávat, nalézt se plně a plně se tvořivě je uplatniti ve spolupráci s ostatními lidmi*“ (Trnka, 1934 In: Beneš, 2010, s. 24).

Podle Dvořákové a Šeráka (2016, s. 55) dosáhla lidovýchovná oblast svého vrcholu v době první Československé republiky, a to díky narůstající podpoře nového státu. Zvýšený zájem státu o lidovýchovnou činnost ve zmíněném období potvrzuje i skutečnost, že Československo patřilo mezi zakládající členy Světové asociace vzdělávání dospělých

(existující v letech 1918–1947), a taktéž přijetí zákona č. 67 ze 7. února 1919, o organizaci lidových kursů občanské výchovy, na základě něhož byly uskutečňovány kurzy, jejichž hlavním cílem bylo šíření základních znalostí týkajících se zřízení a fungování státu, občanských práv a povinností, historického vývoje Československa, významu demokracie či mravních základů státu. Čornejová et al. (2020, s. 433) k tomuto novému zákonu doplňují, že „*k zajištění těchto bezplatných kurzů měly vznikat ve městech nad 10 000 obyvatel okresní osvětové sbory a v menších obcích pak místní osvětové komise.*“

Nejcitelnější potřebu doplňování a rozšiřování vzdělání měli dělníci a ženy, i z tohoto důvodu se hlavními aktéry lidovýchovního hnutí stávaly spolky. „*Dělnické spolky vznikaly převážně jako vzdělávací, postupně však přebíraly úkoly odborové i politické. Ženy ve vzdělání spatřovaly hlavní prostředek své emancipace*“ (Čornejová et al., 2020, s. 326). Co se týče žen, na rozdíl od mužů se jim nedostávalo potřebného vzdělání ani ve vyšších vrstvách, proto ve druhé polovině 19. století vznikl Americký klub dam, jehož členkami byly ženy z pražských elit včetně například Karoliny Světlé. „*Dámy poslouchaly přednášky, pořádaly výlety a procházky po Praze, navštěvovaly školy, továrny a nemocnice. Pro tyto ženy znamenalo vzdělání nepochybně obohacení života, podporu při plnění jejich společenských a národních povinností, nedávalo jim ale žádnou profesní kvalifikaci*“ (Čornejová et al., 2020, s. 326). (Americký klub dam přerušil svou činnost v roce 1948, na původní myšlenky v roce 1996 navázal obnovený spolek, který funguje dodnes.) V této skutečnosti můžeme spatřit značnou podobnost s kulturní andragogikou – ani návštěvníci soudobých přednášek o kulturních tématech nezískají žádné osvědčení, které by jim zajistilo profesní růst. Čornejová et al. (2020, s. 327–329) doplňují, že na lidovýchově se ve svých domovských obcích podílely i studentské prázdninové spolky, v nichž studenti pořádali divadelní a hudební vystoupení, která mnohdy spojovali s dalšími formami zábavy, a také se starali o doplňování obecních knihoven. O šíření kvalitní literatury se posléze zasloužil Spolek pro vydávání laciných knih českých Matice lidu, ale také postupné zakládání spolkových knihoven, i když jejich fondy byly zpočátku malé, protože nevznikaly promyšleným a soustavným výběrem.

V roce 1925 vznikl Masarykův lidovýchovní ústav fungující mj. jako orgán, který – jak uvádějí Dvořáková a Šerák (2016, s. 57) – koordinoval ostatní lidovýchovní spolky a organizace a který realizoval vědecké aktivity v oblasti lidovýchovy. Tomáš Trnka, vedoucí představitel Ústavu, se snažil podpořit lidovýchovu vědeckými a filozofickými základy. „*Jako jeden z prvních u nás formuloval a teoreticky zdůvodnil specifika a odlišnosti výchovy dospělých ve srovnání s výchovou dospívajících. Ve svých koncepcích vycházel z masa-*

rykovských humanistických ideálů a prosazoval tezi, že lidovýchova má zahrnovat výchovu člověka ve všech kontextech, přičemž základní podmínkou je svobodná vůle člověka, který se chce vzdělávat“ (Dvořáková a Šerák, 2016, s. 58). Už začátkem minulého století tak vystihl hlavní podstatu a předpoklad vzdělávání dospělých, potažmo kulturní andragogiky, které jsou aktuální dodnes.

Trnka (1936, s. 5) se vyjadřuje ke kořenům vzdělávání dospělých a potvrzuje tak skutečnou podstatu lidovýchovy a konkrétních zájmových skupin: „Sebevzdělávání vyvěrá z touhy osobnosti růst duševně a opírá se o samoučení. Touha celého národa po růstu se projevuje spontánní tvorbou kulturní, kulturním sebenalézáním národa. Tuto kolektivní touhu národa mohli bychom nazývat národní osvětou. Mezi těmito dvěma póly – mezi kulturním růstem jedince a národa – jsou vzdělávací snahy určitých vyhraněných dílčích skupin: vzdělávací snahy dělnictva, měšťanstva, venkovského obyvatelstva a jejich organizací a dále vzdělávací snahy stavovských zájmových organizací. Všechno toto úsilí po kulturním růstu se formálně a organizačně jeví vytvářením lidovýchovných zařízení ústředních a všeobecných i dílčích a speciálních, jež si vzala za úkol programově pečovat o vzdělání svých zájemců.“ Trnka dále zmiňuje důležitost kulturních institucí, které se už v té době věnovaly kulturní andragogice. Jde zejména o Uměleckou besedu, Vlastenecké museum v Čechách, Národopisnou společnost československou, Společnost vlasteneckých přátel umění ale také knihovny, divadla a divadelní spolky. Trnka (1936, s. 7) dodává, že mimořádný význam pro rozvoj národní kultury měly knižní edice s výzkumnými, beletristickými a popularizačními písемnostmi.

Lidovýchova se však netýkala pouze kultury, své pevné místo měla i v armádě, kterou tehdejší prezident T. G. Masaryk považoval za jednu z forem dalšího vzdělávání dospělých. Čornejová et al. (2020, s. 435) poznamenávají, že „na začátku dvacátých let se začala šířit tzv. vojenská zátiší, která nabízela vojákům prostor pro kulturní vyžití v podobě knihoven, čítáren, heren, promítacích místností apod. Zátiší potom nahradila osvětové odbory a stala se hlavní výchovnou institucí v armádě. Negramotní vojáci byli soustředěni to útvarů, v nichž se ve svém služebním čase učili číst a psát.“

Obsah lidové výchovy se razantně proměnil už dva roky po tzv. Vítězném únoru. V roce 1950 se po sjezdu osvětových pracovníků vymezil nový cíl lidovýchovy – bojovat za socialismus a mír, propagovat vědecký světový názor a prosazovat nové formy společenského a kulturního života a péči o rozvoj lidové tvořivosti (Čornejová et al., 2020, s. 538).

1.2 Salony jako předchůdci kulturní andragogiky

Jak uvádějí Rak a Vlnas (2011, s. 41): „Podle Riegrova slovníku se jedná o větší a ozdobnější pokoj nebo síň v domě, ve které se přijímají návštěvy. Obsáhlejší heslo slovníku Ottova definuje pojem přesněji. Salonem se podle něj v moderní době nazývá větší, vši elegancí vypravený pokoj při bytě, do něhož snáší se vše, co má vlastník bytu nejskvostnějšího, a kam se vlastníkem zavádějí návštěvníci ke kratším společenským rozhovorům.“ Salony, nejen jako místnosti v domě, ale obzvláště jako pojem spojený se společenskou úlohou, začaly vznikat v 18. století ve Francii, postupně se tento koncept domácího setkávání lidí rozšířil po celé Evropě (i do Ameriky), přičemž jejich důležitost lze pozorovat až do první poloviny 20. století, kdy se důsledkem politické proměny změnil i způsob navštěvování a chování lidí. Rak a Vlnas (2011, s. 41) dále citují Gutha-Jarkovského, který popisuje český salon střízlivě a s odstupem: „V domácnostech našich středních stavů si rádi potrpí na tak řečený salon, pokoj, kterého užívají jednou za uherský měsíc, studený, nehostinný, do kterého právě proto ukládají přes zimu i potraviny. V koutech jsou jablka, za okny zavařeniny apod. Někdo dokonce staví do takového salonu i hostinskou postel.“

Podle Lenderové (2011, s. 30) bývaly salony místem, kde se scházeli představitelé kulturních i politických elit dané doby a prostředí, místem, kde se debatovalo, předčítalo, recitovalo, muzicírovalo, tančilo, hrálo divadlo, pletichařilo, politizovalo a samozřejmě i flirtovalo. Mezi hosty některých pařížských salonů byly slavné osobnosti, jako třeba Jean-Jacques Rousseau nebo pozdější polský král Stanisław August Poniatowski. Salony proto můžeme vnímat jako předchůdce institucí, v nichž dnes probíhají vzdělávací akce, které jsou součástí kulturní andragogiky. Je to patrné z dalšího zjištění Lenderové (2011, s. 32): „*Témata rozhovorů byla různá. Zprávy o zemětřesení v Lisabonu, o atentátu na Ludvíka XV., o nejnovějších událostech v Akademii. Přetřásaly se novinky výtvarného umění, hudby, literatury. Velká pozornost byla věnována předčítání a hodnocení nových literárních a filozofických děl. Zvláště vítanými byli v salonech hosté vracející se z ciziny.*“ A Sak (2011, s. 35) dodává: „*Mluvil se o divadelních premiérách a nových knihách, o filozofii, o vědeckých, náboženských, sociálních, a hlavně uměleckých otázkách, o lidech a jejich osudech, o přítomnosti, minulosti i budoucnosti. Jednou to byla obsáhlá, věcně soustředěná rozprava, jindy vášnivá polemika.*“ Jednou z významných pražských dam, které pořádaly vlastní salony, byla Anna Lauermannová-Mikschová, jež na rozdíl od salonů v Paříži neusilovala o politický vliv, ale věnovala se výhradně kulturní sféře.

2 Edukační kontext kulturní andragogiky

2.1 Kulturní andragogika

Přestože je kulturní andragogika součástí andragogické vědy, dosud se jako aplikovaná disciplína v českém kontextu ustanovuje, zároveň představuje relativně nový termín, podobně jako andragogika personální, sociální, speciální či gerontagogika. Už v roce 2003 Beneš (s. 132) napsal, že *„zájmové, kulturní a všeobecné vzdělávání se zřejmě bez veřejné podpory konstituovat nebude, a tato podpora chybí (i když existují výjimky jako univerzity třetího věku).“* Podle Vetešky (2016, s. 47) je předmětem kulturní andragogiky zejména podpora dospělého jedince v rámci procesu enkulturace, udržování jeho kulturní kompetence a kultivace osobnosti prostřednictvím kulturně-výchovné (dříve osvětové), vzdělávací, zájmové a občanské činnosti. Vzdělávání dospělých touto formou zahrnuje podle Mužíka (2004, s. 23) *„období jejich produktivního věku i v období skončení jejich ekonomické aktivity“*. Palán a Langer (2008, s. 63) uvádějí, že teoreticky kulturní andragogika vychází zejména ze samotné andragogiky, poté z teorie kultury a osvěty. Podle autorů se kulturní andragogika orientuje mimo jiné na uspokojování potřeb a zájmů dospělých jedinců, stejně tak jako na celkový proces jejich kultivace a na podoby a techniky získávání kulturních kvalit. Čornaničová ve svém příspěvku (2011, s. 39) ukazuje, že jádrem předmětového pole kulturní andragogiky jsou osvětově-vzdělávací, kulturně-tvořivé, kulturně-zážitkové a jiné výchovně-kultivační aktivity zaměřené na osobnostní rozvoj člověka v jeho volném čase a v mimopracovních rolích, na různé zájmové cílové skupiny, na místní, regionální, národní a celostátní kulturu a na široký kulturně-výchovný aspekt rozvoje společnosti.

Podstatu kulturní andragogiky můžeme najít v zájmovém vzdělávání dospělých, které je součástí dalšího vzdělávání a které *„zahrnuje výchovně-vzdělávací, poznávací, rekreační a další dlouhodobé i jednorázové aktivity realizované dospělými jedinci mimo práci. Směřuje k účelnému naplnění volného času a umožňuje lidem získat vědomosti a dovednosti mimo školní vzdělávání. Edukační aktivity mohou probíhat jak individuálně, tak skupinově. Mezi hlavní funkce patří seberealizační, vzdělávací, relaxační, kompenzační, popularizační, sociálně integrační a adaptační. Zájmové vzdělávání dospělých vytváří nezastupitelný prostor pro kultivaci osobnosti, především prostřednictvím smysluplné realizace individuálních zájmů. Dotváří osobnost člověka a její hodnotovou orientaci“* (Veteška, 2016, s. 122).

V Implementačním plánu Strategie celoživotního učení (2008, s. 100) je uvedeno: *„Zájmové vzdělávání je iniciováno zpravidla jednotlivcem a slouží především pro rozvoj jeho individuálních zálib a trávení volného času. Zároveň však představuje potenciál pro možné rozšiřování profesních kompetencí a přispívá jak ke kultivaci jednotlivce, tak společnosti. Zájmové vzdělávání má v Česku určitou tradici, zejména v oblasti kultury, umění a populárně-vědeckých přednášek.“* Zájmové vzdělávání dospělých lze vidět i jako doplněk kvalifikačního vzdělávání. U zájmové volnočasové participace širokého spektra populace na společenských kulturních procesech jde podle Čornaničové (2011, s. 46) nejen o proces přijímání a osvojování kulturních hodnot jednotlivců, skupinami i celou společností, ale také o samotný proces tvorby kulturních hodnot v aktivitách dospělého jedince v rámci kulturní činnosti.

Z jejich podstaty jsou nejčastějšími institucemi zapojenými do kulturního vzdělávání dospělých zejména muzea, galerie a knihovny v rámci svých vzdělávacích a doprovodných programů a lektorského centra. Dále případně kulturní střediska, komunitní centra či neziskové organizace, v nichž jsou rozvíjeny zvláště *„ty činnosti, které odrážejí poměrně široké andragogické procesy v oblasti kultury“* (Průcha a Veteška, 2014, s. 166) – tedy souhrn vzájemně se propojujících vztahů a souvislostí mezi podmínkami a prostředky andragogického působení zaměřeného na cílevědomé utváření osobnosti dospělého člověka skrze kulturu –, tradičně spojované s osvětovými a popularizačně-naučnými aktivitami.

Když se podíváme na důležitost a přínos kulturní andragogiky, tak, jak poznamenal Krystoň (2012 In: Veteška, 2016, s. 48), zjistíme, že *„kulturní andragogika zkoumá výchovně-vzdělávací činnost ve třech rovinách, a to z aspektu kultivace osobnosti, zprostředkování kulturních hodnot a aktivní participace jedince na životě společnosti. Tyto znaky zřetelně souvisejí se seberealizací člověka a garantují a otevírají potenciál kulturní andragogiky.“*

Cílem kulturní andragogiky *„je zejména podpora dospělého jedince při osvojování kulturních hodnot, vytvoření podmínek a možností pro uplatnění se jednotlivce ve sféře jeho zájmů a přispívání k uspokojování potřeb seberealizace a kulturního využití jednotlivce“* (Veteška, 2016, s. 47). Čornaničová (2011, s. 47) doplňuje, že úkolem kulturní andragogiky je formování vztahu člověka k hodnotám hmotné a duchovní kultury, rozvíjení možností vzdělávání a utváření podmínek pro rozvoj zájmové umělecké i mimoumělecké činnosti.

Jejím smyslem je pak *„především vyčerpání plného potenciálu volného času, který se tak zařazuje do celoživotního edukativního a socializačního procesu. Každému jedinci by měla být poskytnuta příležitost kvalitně využít svůj volný čas (kvalitně znamená tvůrčím způsobem, se zaměřením na vlastní rozvoj)“* (Šerák, 2009, s. 54).

2.2 Enkulturační a akulturační

Enkulturační (případně kulturní transmise) je vývoj, v rámci kterého si člověk v průběhu svého vývoje upevňuje hodnoty a normy okolní kultury, které jsou vhodné či dokonce nezbytné pro správný a snadný život v dané společnosti. Díky enkulturační se tak člověk stává příslušníkem určité kultury. Probíhá od narození prostřednictvím styku a komunikace nejdříve s rodiči a ostatními blízkými členy rodiny, později s vrstevníky, se spolužáky, s dospělými jedinci ve vzdělávacích institucích i mimo ně a se spolupracovníky v zaměstnání. Dítě a následně dospělý jedinec si neustále – ať už záměrně či nikoliv – osvojuje jazyk a komunikační dovednosti a postupně také vzorce chování, mravní normy, tradice a jiné součásti příslušné kultury. Pokud je enkulturační úspěšná, jejím výsledkem je způsobilost jazyková, hodnotová a zvyklostní, čímž člověk zapadne do konkrétní kultury. Proces enkulturační má podle Průchy a Vetešky (2014, s. 101) mnoho společného s procesem socializace. Někteří odborníci proto považují oba pojmy za synonymní, jiní zastávají pojetí, že enkulturační je součástí širšího procesu socializace. Pro srovnání, socializace představuje celoživotní proces, v jehož průběhu se jedinec začleňuje do společnosti, a má zásadní vliv na chování, přesvědčení a jednání dětí a dospělých.

Když si uvědomíme, že enkulturační se týká všech jedinců nějakého národa, je potřeba zmínit ještě jeden pojem. Jako součást enkulturační musíme vnímat i kulturní adaptaci, respektive akulturační. Podle Průchy a Vetešky (2014, s. 165) jde o proces, jehož prostřednictvím se příslušníci určité etnické skupiny přizpůsobují hodnotám kultury jiné, zpravidla majoritní etnické skupiny. Zvláště v posledních letech je tento proces důležitý v souvislosti se stále vzrůstajícími počty kulturně odlišných skupin migrujících do různých zemí. Rovněž v Česku je problém kulturní adaptace neméně aktuální, zejména v případě cizinců, kteří se zde pokoušejí získat trvalý pobyt a pracovat. V případě, že se dospělý jedinec rozhodl přestěhovat se do jiné země, v níž plánuje žít po zbytek svého života, je v jeho nejlepším zájmu, aby se přizpůbil jejím kulturním a společenským zvyklostem. Samozřejmě nelze očekávat, že se to všem imigrantům podaří, i kdyby to bylo jejich hlavním cílem – mnohdy totiž přicházejí ze zemí s výrazně nižší úrovní života a vzdělání. V takových případech proto nastávají nejrůznější problémy s jejich adaptací do většinové společnosti. Ve vyhrocených situacích může dojít až ke vzniku paralelní společnosti, tedy ke společnosti imigrantských skupin, které téměř nepřicházejí do kontaktu s většinou místního obyvatelstva.

Podle teorie interkulturní psychologie lze kulturní adaptaci přistěhovalců rozdělit na (upraveno podle Průchy, 2010, s. 97):

- integraci příslušníků etnické menšiny nebo imigrantů, kteří přejímají kulturu většinové společnosti, respektive hostitelské země, ale uchovávají si i svou původní;
- asimilaci, kdy cizinci nebo příslušníci menšin splynou s novou kulturou a opouštějí svou původní;
- separaci, při níž žijí jedinci v izolaci od nové kultury, pouze se svou starou kulturou;
- marginalizaci, při které identita jedinců není opřena ani o původní, ani o novou kulturu, pouze o subkulturu své skupiny.

A jak dodávají Průcha a Veteška (2014, s. 166), v posledních dvou strategiích ke kulturní adaptaci ani nedochází, protože imigranti kulturu hostitelské země nepřijímají.

„Pro vývoj jednotlivce i společnosti má kulturní andragogika určující význam. Jedná se o široké společenské kulturně-výchovné působení na jednotlivce v enkulturačních i akulturačních procesech, především při přijímání kulturních hodnot, při tvorbě forem a metod osvojování těchto hodnot, uspokojování potřeb a zájmů při kulturní a umělecké seberealizaci. Dále při kulturně společenském využití jako součásti celkového procesu kultivace dospělého člověka a zkoumání informativního působení kultury na dospělého člověka. V kulturním andragogickém vlivu je obsažen všeobjímající filozofický náhled na život a jeho smysl, se všemi souvislostmi etického rozměru komunikace a vytváření žebříčku hodnot. Formování těchto oblastí jedince je rovněž zásadním předpokladem pro rozvíjení jeho pozitivního vztahu k jiným kulturám“ (Smílková, 2014, s. 47).

2.3 Specifika kulturní andragogiky

Jak připomíná Šerák (2009, s. 45), už Lindeman ve svém díle z 20. let minulého století *The Meaning of Adult Education* tvrdí, že vzdělávání dospělých začíná teprve tam, kde se přestává mluvit o vzdělávání profesním či odborném. Kulturní andragogika je ze své podstaty součástí zájmového vzdělávání dospělých. Možnou neshodu se Šerákem můžeme shledat ve skutečnosti, že dospělý jedinec se může plně věnovat pěstování a rozvoji svých zájmů jedině za předpokladu, že disponuje podrobnými vědomostmi o daném tématu. Zájmové vzdělávání dospělých prostřednictvím kulturní andragogiky je naopak přístupné pro široké spektrum zájemců, kteří nemusí být dopředu důkladně připraveni. Šerák dále tvrdí (2009, s. 46), že *„hlavním cílem zájmového vzdělávání (...) je rozšiřování horizontu nabízených možností. Toto*

ideální pojetí vzdělávání dospělých má tak za úkol budovat především širší předpoklady pro kultivaci osobnosti, dotvářet její hodnotovou orientaci a umožňovat seberealizaci člověka.“

Kulturní andragogika je specifická v tom, že má dopad pouze na ty dospělé jedince, kteří se sami aktivně chtějí zapojit nebo se zúčastnit některé z forem této vzdělávací oblasti. S tím souvisí dobrovolnost a volnočasový charakter – opravdu nelze nikoho nutit k tomu, aby pravidelně navštěvoval lektorské centrum galerie či přednášky v místním muzeu. Aktivita této oblasti dále charakterizuje vnitřní motivace, vlastní činnosti a otevřenost a široké spektrum obsahu, forem a metod (Krystoň, 2012 In: Veteška, 2016, s. 47). Kulturní andragogika nabízí podle Vetešky (2016, s. 48) řadu vzdělávacích aktivit – od popularizace vědy a umění, přes zábavu ve všech jejích podobách, kulturu zájmovou a skupinovou až po trávení volného času.

Pro kulturní andragogiku je specifická svoboda volby vzdělávací akce, kdy si každý jedinec sám podle svého zájmu, případně časových možností, vybírá, čemu se bude věnovat ve svém volném čase. Součástí tohoto výběru je proto silná vnitřní motivace. Zájemci nejenže si sami vybírají, ale rovněž si i vyhledávají informace o konaných akcích (Šerák, 2009, s. 53). Existují faktory, které ovlivňují účast na dalším vzdělávání, potažmo na kulturní andragogice (Beneš, 2010, s. 82):

- *„společenské klima a společenský rámec ve vztahu k učení;*
- *epochální témata a výzvy;*
- *okolí a vztahy;*
- *životní situace;*
- *osobnostní charakteristika.“*

Co se týče motivace k dalšímu vzdělávání, je vhodné zmínit důvody, které dospělé vedly k tomu, aby se ve svém volném čase účastnili vzdělávacích aktivitám. Výzkumu v USA se v 80. letech 20. století věnoval Cross, a přes stáří výzkumu lze jeho výsledky považovat za platné dosud i na našem území. Mezi důvody vzdělávání dospělých můžeme zařadit například sociální vztahy, vnější očekávání, společenský prospěch, únik, stimulace a kognitivní zájem. *„Motivy dospělých ke vzdělávání podle tohoto přístupu nejsou stabilní, ale mění se, často existují i motivy mnohonásobné“* (Dvořáková a Šerák, 2016, s. 123).

Kulturní andragogika zahrnuje širokou oblast organizovaného i individuálního vzdělávání podle osobních zájmů a potřeb. Jejich naplnění může mít tyto podoby (Šerák, 2009, s. 51):

- *„sebevzdělávání, sebeřízené učení za podpory relevantních informačních zdrojů (odborná literatura, internet apod.);*

- *návštěva formální nebo neformální organizace specializující se na vzdělávání v dané oblasti zájmu;*
- *v rámci nebo za pomoci formální či neformální organizace, která se na poskytování nabídky zájmového vzdělávání přímo nespecializuje, přesto svou činností vytváří edukačně podnětné prostředí, umožňující jedinci saturaci jeho edukačních zájmů;*
- *kombinace výše uvedených přístupů, tj. sebevzděláváním doprovázeným odbornou pomocí institucí i jednotlivců.“*

2.4 Kulturní andragogové

Přestože můžeme považovat vzdělávání kulturní formou za jakkoliv významné, lidé se mu věnují až ve chvíli, kdy splní množství svých jiných povinností, které vznikly v jejich životech. Ačkoliv by člověku v současné době měla být podle Mužíka (2004, s. 24) poskytována možnost se dále vzdělávat v různých stádiích jeho vývoje, nabízí se otázka, zdali se někdy kultura objevuje na prvním místě. Reakcí na tuto otázku může být například člověk, který se večer po své práci z vlastní vůle vydává do instituce, jejíž dlouhodobým úkolem je udržování demokracie v české společnosti; takovému člověku není lhostejné, jakým směrem se ubírá Česko, proto považuje nezbytné prohlubovat si své znalosti a tříbit si své chápání okolního světa, k čemuž mu pomáhají přednášky a debaty například v místní knihovně, jejíž dramaturgové záměrně připravují podobně laděné večery. Je pravděpodobné, že pravidelná a intenzivní konfrontace s kulturní andragogikou může být důvodem k dalšímu vzdělávání dospělých. Tento výrok potvrzuje i Šerák (2009, s. 50): „(...) *podněty, se kterými je účastník konfrontován, ho často podněcují k účasti na dalším rozvoji.*“

Na druhé straně kulturní andragogiky je andragog, tedy odborník, jehož prací je vzdělávání dospělých, ale také jakýkoliv odborník na dané kulturní téma, který však běžně nepůsobí jako lektor, danému tématu se však věnuje natolik, že je schopný podle potřeby vystupovat na kulturních akcích, jako je například přednáška v knihovně nebo diskuze v kině po dokumentárním filmu. Co se týče andragogů, pokud chtějí vzdělávat dospělé, je vhodné, aby sami absolvovali alespoň první stupeň formálního učení, které je součástí počátečního vzdělávání (probíhajícího před prvním vstupem na trh práce). Formální učení je podle Vetešky (2016, s. 97) „*realizováno ve vzdělávacích institucích, zpravidla ve školách a které zahrnuje na sebe navazující vzdělávací stupně (předškolní, základní, střední a vysokoškolský) a účastníci jednotlivých stupňů získávají doklad o absolvování – vysvědčení, diplom, certifikát apod.*“

Formální učení je rovněž součástí dalšího vzdělávání (probíhajícího po vstupu na trh práce), v tomto případě jde o vzdělávání dospělých ve školách.

Vzhledem k tomu, že člověk je více či méně dobrovolně součástí celoživotního vzdělávání, což je nepřetržitý proces, díky kterému se posouvá jak osobnostně, sociálně i profesně, pokračuje po absolvování formálního učení s dalším jeho typem, a to neformálním, respektive mimoškolským. Tato forma dalšího vzdělávání se uskutečňuje prostřednictvím „kurzů, seminářů, workshopů apod., zpravidla v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucí, neziskových organizací, ale také v klasických školách. Je tedy zaměřeno na získávání vědomostí, dovedností, zkušeností a kompetencí, které mohou jedinci zlepšit jeho společenské postavení i pracovní uplatnění. Neformální učení, které vede k získání uceleného stupně vzdělání, zahrnuje například kurzy cizích jazyků, počítačové kurzy, rekvalifikační kurzy, kurzy autoškoly, povinná školení zaměstnanců, ale také krátkodobá školení a přednášky související s legislativní mi změnami (Veteška, 2016, s. 97).“

Třetím typem dalšího vzdělávání je informální učení, které můžeme díky Veteškoví (2016, s. 98) chápat jako „proces získávání vědomostí, osvojování si dovedností, postojů a kompetencí z každodenních zkušeností a činností v práci, rodině a ve volném čase (ze sociálního prostředí a z osobních kontaktů). Zahrnuje rovněž sebevzdělávání, byť si učící se jedinec nemá možnost ověřit nabyté znalosti a dovednosti. Na rozdíl od předchozích dvou typů vzdělávání je neorganizované, zpravidla nesystematické a institucionálně nekoordinované.“ Právě do této formy učení se spadají mimo jiné celoživotní zkušenosti, které se dají získat pouze vlastním úsilím a prací v jednotlivých oborech. S takovými znalostmi může být lektorem v rámci kulturní andragogiky i člověk, který se neúčastnil formálního ani neformálního učení. Jako příklad může sloužit antikvář, který pouze na základě svých zkušeností získaných letitým působením v oblasti nákupu a prodeje starých a použitých knih, časopisů či grafik a bez předchozího formálního učení v oboru, přednášel o padělcích kreseb a grafik v rámci konference o falzech a falšování, která byla součástí doprovodného programu k výstavě *Originál? Umění napodobit umění*, expozici, která naučně-populární formou představovala fenomén originálu uměleckého díla a jeho nejružnější napodobeniny od kopií až po záměrná falza probíhající v Galerii moderního umění v Hradci Králové na přelomu roku 2021 a 2022 (Zachoval et al., 2021, s. 146). Je zde patrný rozdíl mezi vzděláváním dospělých a vzděláváním dětí a mládeže – předpokladem pro výkon činnosti pedagogického pracovníka na základní nebo střední škole je odborná kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost, kterou vykonává (zákon č. 563/2004 Sb.), což neplatí u činnosti andragogické.

Jak už bylo zmíněno, kulturní andragogika je založena na dobrovolnosti, to však platí pouze pro účastníky z řad návštěvníků, posluchačů a diváků. Při pohledu z jiného úhlu totiž zjistíme, že řada školitelů a lektorů, kteří chtějí vzdělávat dospělé, musí před tím absolvovat vhodný kurz. Jinými slovy, i když jde o odborníky, kteří by mohli rovnou předstoupit před dospělé zájemce o dané téma, týká se jich povinnost splnit konkrétní požadavky a prokázat své znalosti osvědčením nebo certifikátem. Takovým příkladem může být průvodcovská činnost. *„Průvodcem je fyzická osoba, která poskytuje skupině osob nebo jednotlivcům výklad o kulturním, historickém a přírodním dědictví země a současném životě v ní. Činnost průvodce může vykonávat pouze osoba, které byl vydán průkaz“* (zákon č. 117/2020 Sb.). Přestože se může jednat o člověka, jehož nabyté vědomosti o historii města jsou obsáhlé (například díky dlouhodobému zájmu a pročítání knih a historických pramenů), musí v případě, že chce pracovat jako oficiální průvodce, splnit stanovenou odbornou způsobilost, která spočívá mimo jiné v doložení dokladů o uznání odborné kvalifikace podle zvláštního právního předpisu.

2.5 Profesní kompetence kulturního andragoga

Seznam činností andragogů odpovídá nabídce dobrovolného a volnočasového vzdělávání dospělých, je proto pestrý a přímo ovlivňuje kvalitu pořádaných akcí. Může se zdát, že kulturní andragog vzhledem k povaze svých aktivit nemusí splňovat zvláštní požadavky a předpoklady, jenomže opak je pravdou. Hlavními úkoly andragogů jsou *„především organizační, manažerské a konzultační činnosti, výběr vhodných didaktických metod a forem, vlastní realizace volnočasových aktivit a také vlastní lektorská činnost“* (Šerák, 2009, s. 124). Podle Vetešky (2016, s. 182) lze proto mezi jejich kompetence zařadit komunikační dovednosti (asertivitu, naslouchání, krizovou komunikaci, schopnost prezentovat a dávat i přijímat zpětnou vazbu), androdidaktické znalosti (související s procesem vzdělávání a učení se dospělých), kompetence psychosociální, metodické (projektové, přípravné), manažersko-organizační a v neposlední řadě rovněž odborné, díky kterým může andragog předávat své zkušenosti ostatním dospělým jedincům podle jeho vlastního zaměření. Kromě zmíněných dovedností se kulturní andragog nevyhne ani administrativním a organizačním činnostem. Kompetenční model andragoga se zpravidla sestavuje na základě požadavků konkrétní organizace a konkrétním pracovním činnostem.

Kulturní andragog, podobně jako pedagog volného času, musí zastávat několik rolí (upraveno podle Vážanského a Smékala, 1995, s. 101):

- diagnostik – pojmenovává a hodnotí potřeby zájemců, jejich stupeň a rozvojový potenciál;
- koordinátor – zodpovídá za zajištění a plynulý průběh aktivity;
- organizátor – zprostředkovává samotné aktivity;
- podněcovatel – podporuje souhrnný i individuální rozvoj osobnosti, využívá vhodné prostředky k pozitivní motivaci;
- poradce – nabízí poradenství týkající se nejvhodnějšího využívání volného času;
- strůjce – pomáhá vyvolávání příjemných a stimulujících pocitů a prožívání úspěšnosti.

Jinými slovy je úkolem kulturního andragoga zejména organizace, koordinace a zhodnocení volnočasových aktivit dospělých jedinců, konzultativní činnost a spolupráce s organizacemi, v nichž setkání probíhají. Dlouhodobým cílem pedagoga volného času, potažmo kulturního andragoga je podle Vážanského a Smékala (1995, s. 102) *„navracet ostatní k humanitě a demokracii, kultivovat v jedinci bytost autentickou, opravdovou, chápající řád přírody, civilizace a kultury v sobě i mimo sebe. Také bytost tvořivou, uvědomující si čistotu záměrů, věrnost ideálům, ale i potřebu odvahy a angažovanosti v zápase o hodnoty, v zájmu úcty ke kulturnímu odkazu, lidskému životu a budoucnosti, a bytost totální, všestrannou či mnohostrannou a především celistvou.“*

Nejvýznamnější andragogickou profesí je podle Vetešky (2016, s. 182) lektor, vzdělavatel dospělých, který působí v oblasti dalšího vzdělávání, tedy i v rámci kulturní andragogiky. Samotné užívání slova *lektor* splňuje povahu kulturní andragogiky, protože se začal používat s cílem jasného odlišení formální učení od neformálního.

V Národní soustavě kvalifikací (online) lze dohledat kvalifikační standardy lektora dalšího vzdělávání. Jedná se o tyto odborné způsobilosti, z nichž většina je využitelná i v oblasti kulturní andragogiky:

- *„orientace v základní terminologii andragogiky, didaktiky, hodnocení a měření ve vzdělávání dospělých a lektorských forem a metod ve vzdělávání dospělých;*
- *sestavení obsahu a struktury vzdělávacího programu na základě stanovených vzdělávacích cílů, včetně z nich vyplývajících kompetencí;*
- *rozpracování obsahu kurzu do minutového scénáře včetně volby didaktických pomůcek a metod výuky;*

- *zjišťování úrovně vstupních kompetencí a vzdělávacích potřeb účastníků vzdělávacího programu;*
- *prezentace vzdělávacího obsahu s využitím interaktivního přístupu, řešení problémů a rozborů příkladů z praxe s využitím didaktických pomůcek;*
- *příprava, řízení a vyhodnocení modelových situací a metod práce se skupinou;*
- *zadávání samostatných a skupinových prací účastníkům vzdělávacího programu;*
- *hodnocení účinnosti vzdělávání a dosažení nastavených vzdělávacích cílů a požadovaných kompetencí.“*

Kulturním andragogem může být jak odborník vzdělávání dospělých, tak specialista na dané kulturní téma bez vzdělání v oblasti učení dospělých. Právě z tohoto důvodu se dosud mezi lektory objevují tací, kteří jsou „*spíše didaktickými amatéry, disponujícími sice hlubokými znalostmi svého oboru, avšak bez orientace v didaktické problematice (metody, formy, komunikace, využívání pomůcek a techniky apod.)*“,“ uvádí Šerák (2009, s. 127) a zároveň zmiňuje nejčastější nedostatky, které neúspěšně ovlivňují lektorské vystoupení: „*Nedostatečná aktivizace účastníků, malé nebo špatné využití učebních pomůcek a didaktické techniky, přílišná odbornost a nesrozumitelnost výkladu, slabé provázání prezentovaných informací s praxí, nesystémové a chaotické podání látky, absence zpětné vazby, hlasové nedostatky lektora a monotónnost prezentace.*“ I proto by si podle Čornaničové (2011, s. 51) kulturní andragog měl neustále doplňovat specifické profesní i všeobecně-kulturní vzdělání.

3 Současné zapojení kulturních institucí do vzdělávání dospělých

Jak bylo uvedeno výše, hlavními aktéry kulturní andragogiky jsou muzea, galerie a knihovny. Postupně zde představíme několik příkladů každého z nich, abychom tak lépe vysvětlili a charakterizovali pojem kulturní andragogiky a zejména ukázali její možnosti a nastínili její dopad na dospělé jedince.

3.1 Knihovny

Dlouhodobě se dobrovolnému vzdělávání dospělých v jejich volném čase věnují knihovny. V českých zemích jsou knihovny historicky zakotvené především díky založení veřejné Univerzitní knihovny v Olomouci v roce 1775 (nyní Vědecká knihovna v Olomouci) a o dva roky mladší C. k. veřejné universitní knihovny v Praze (současné Národní knihovny). Nicméně historie obou zmíněných knihoven je mnohem delší – počátky olomoucké knihovny souvisí se vznikem jezuitské koleje v 16. století, pražská knihovna se pojí se založením Karlovy univerzity ve 14. století. Důležitý pro knihovny je konec 18. století, kdy Karel Rafael Ungar, jeden z prvních ředitelů pražské univerzitní knihovny, prosadil tzv. povinný výtisk – tedy povinnost pražských knihtiskařů odevzdávat po jednom výtisku od všech vydaných knih. Nařízení bylo posléze rozšířeno po celých Čechách (Cejpek et al., 2009, s. 162–164).

Zásadní zlom v knihovních dějinách nastal v červenci 1919, kdy vešel v planost československý zákon č. 430 o veřejných knihovnách obecních, který nařizoval zřízení knihovny v každé obci. *„Na doplnění a prohloubení vzdělanosti všech vrstev obyvatelstva zřizovány buďte politickými obcemi veřejné knihovny s četbou vzdělávací naučnou i zábavnou, která má skutečnou vnitřní hodnotu. (...) V politických obcích s národnostními menšinami budiž zřízena i pro menšinu knihovna zvláštní nebo zvláštní oddělení knihovny všeobecné, když tyto menšiny vykazují aspoň 400 osob podle posledního sčítání lidu, pokud se týče, když v obcích těch je veřejná menšinová škola. Pro menšiny, nevyhovující těmto podmínkám, ale dosahující aspoň 10 % všeho obyvatelstva, budiž zřízena vždy pro několik obcí knihovna společná, s poměrným příspěvkem každé zúčastněné obce. Nezřídí-li obec menšinovou knihovnu podle ustanovení tohoto zákona a prováděcího nařízení, jež k němu bude vydáno, může*

takovou knihovnu zřídit ministerstvo školství a národní osvěty samo na útraty obce“ (zákon č. 430/1919 Sb.).

Československo patří mezi první evropské pevninské země, ve kterých se ustanovilo zřizování veřejných knihoven. *„Úplně vybudovaná knihovna se skládá z půjčovny knih, čítárny časopisů a knihovny příruční“* (Tobolka et al., 1925, s. 226). Díky tomuto zákonu se z Československa stala knihovní velmoc – v první polovině 20. století existovalo přes deset tisíc knihoven, dnes jich registrujeme přibližně šest tisíc. Knihovny jsou jako centra vzdělanosti považovány od jejich vzniku, zejména pak od minulého století. Jak poukazuje Šerák (2009, s. 98), i přes přijetí výše zmíněného zákona existovaly výrazné regionální rozdíly, například v podobě nedostatečných příjmů a vybavenosti vesnických knihoven, přestože právě na venkově tehdy žilo značné množství obyvatel.

„Hlavním rysem moderní knihovny by měla být především multifunkčnost a multi-mediálnost. Knihovny tradičně fungují jako přirozená informační, kulturní a společenská centra, a kromě klasické výpůjčky knih tedy často nabízejí i program kulturních akcí (večery poezie, besedy se spisovateli, vědci a významnými osobnostmi, soutěže, výstavy apod.), přičemž nabídka služeb se dále rozšiřuje“ (Šerák, 2009, s. 101). Aktuální knihovní zákon z roku 2001 (zákon č. 257/2001 Sb.) přímo počítá se zájmovým vzděláváním dospělých: *„Provozovatel knihovny může poskytovat další služby spočívající zejména v umožnění přístupu k placeným informacím na internetu, v kulturní, výchovné a vzdělávací činnosti, ve vydávání tematických publikací, v poskytování reprografických služeb, v poskytování písemných bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší.“*

3.1.1 Městská knihovna v Praze

Za jednu z nejaktivnějších českých knihoven lze považovat Městskou knihovnu v Praze, do jejíž sítě spadá 44 poboček a dva bibliobusy (v roce 2021). Tato knihovna odpovídá tomu, co bylo uvedeno výše, a to, že jde o kulturní a společenské centrum, které dnes už zdaleka nefunguje pouze jako půjčovna knih. Do knihovny může dospělý člověk zavítat kvůli promítání filmů a dokumentů, dále literatuře a čtení, kurzům, přednáškám a vzdělávání, ale také kvůli koncertům, divadlu, tanci, dílnám, výstavám i festivalům. Hojně navštěvovanou akcí pro dospělé návštěvníky je například série večerů Martina Hilského, který přednáší o dílech a životě Williama Shakespeara. I přes odbornost prezentujícího jde o přednášky dostupné široké

veřejnosti, aniž by se musela připravovat dopředu. Díky tomu lze tyto i další akce v Městské knihovně v Praze považovat za součást kulturní andragogiky.

Podle zveřejněných údajů ve výroční zprávě za rok 2021 bylo v tomto roce uspořádáno 2 097 akcí. V tomto roce však byly kulturní akce omezeny probíhající celosvětovou pandemií onemocnění COVID-19 (Výroční zpráva Městské knihovny v Praze..., online, 2022). Pro srovnání: v běžném roce 2019 proběhlo 5 138 akcí (Čísla 2019, online).

3.2 Muzea

Co se týče muzeí jakožto míst, v nichž probíhá vzdělávání lidí, lze hovořit o muzeopedagogice, v posledních letech rovněž o muzeoandragogice, tedy vzdělávání dětí a mládeže, respektive dospělých lidí pomocí edukačních nástrojů a principů působících na návštěvníky. Jak si správně všímá například Smílková (2014, s. 44) ve své bakalářské práci zabývající se významem kulturní andragogiky, setkáváme se se snahou vytvářet tzv. interaktivní muzea, což by podle principu Hands on (zejména dotykové expozice) mělo umožnit návštěvníkům muzeí prožívat kulturu jako živý proces. Veteška (2016, s. 124) předvídá, že z hlediska andragogiky lze v muzeích, galeriích a dalších kulturních institucích očekávat velký potenciál. Většina českých muzeí organizuje pro dospělé návštěvníky tematický doprovodný program k probíhajícím výstavám a expozicím, včetně komentovaných prohlídek s odborným výkladem, diskuze, přednášky, festivaly, případně koncerty či divadelní představení.

„V dnešní době muzeím k oslovení co nejširšího publika nestačí pouhá prezentace vlastních sbírek ve formě standardních výstav a expozic. Potenciální návštěvníci mají na výběr z nepřeberného množství více či méně kvalitních volnočasových destinací, kde mohou dosáhnout určitého prožitku, za kterým na tato místa chodí. Instituce, jako jsou muzea, musí aktivně využívat všech svých dostupných prostředků napomáhajících k lepší konkurenceschopnosti na poli nabídky kulturních a zábavních aktivit,“ všímá si Nechvátal (2013, s. 12) ve své bakalářské práci, v níž se věnuje doprovodným programům v jedné z brněnských uměleckých institucí. Muzea a další kulturní instituce jsou nejenže místa nabízející velký potenciál ke vzdělávání dospělých, nýbrž se z této možnosti v posledních letech stal dokonce předpoklad k vysoké návštěvnosti.

3.2.1 Pražská muzejní noc

Asi nejznámější kulturně-výchovnou jednodenní akcí pro dospělé (a částečně i pro děti a mládež) je Pražská muzejní noc, která se v hlavním městě poprvé uskutečnila v roce 2004. Zatím poslední, šestnáctá Pražská muzejní noc, proběhla v roce 2019. Další ročníky byly zrušeny kvůli celosvětové pandemii. Návštěvníkům tehdy otevřelo své brány 45 muzeí, galerií a dalších kulturních institucí. Zdaleka nešlo pouze o zdánlivě obyčejné a bezplatné prohlídky budov – pořadatelé navíc *„připravili doprovodný program v podobě koncertů, komentovaných prohlídek, interaktivních dílen, divadelních a tanečních představení, kulinářských specialit a dalších neobvyklých aktivit. (...) Workshopy inspirované japonskou kulturou nabídly skládání origami, výrobu šperků, razítek a zdobení hůlek v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur. V Národním památníku na Vítkově se naskytla jedinečná příležitost prohlédnout si Slavnostní síň a poslechnout si varhanní koncert. České muzeum hudby si pro uvolnění stresu, napětí a zlepšení nálady připravilo pro dospělé základní techniky muzikoterapie a také možnost zajít na komentovanou prohlídku výstavy mapující pohyb hudby v normalizačním Československu“* (16. Pražská muzejní noc..., online, 2016).

3.3 Galerie

Vhodným prostorem ke vzdělávání jsou rovněž galerie. Například výše zmíněná Galerie moderního umění v Hradci Králové, jejíž *„edukační programy představují doprovodné aktivity ke stálým expozicím i krátkodobým výstavám, které jsou pro školní skupiny připraveny v návaznosti na RVP a kladou si za cíl podporu rozvoje stanovených klíčových kompetencí“* (Edukace, výukové programy..., online). Instituce se však orientuje i na vzdělávání dospělých. Kromě tradiční přednáškové formy – pravidelná setkávání s názvem Honzovy chvíleky s uměním, kdy dospělé návštěvníky přímo usadí do expozice, aby si mohli užít vyprávění o životech umělců a jejich dílech – mohou zájemci využít nabídky interaktivní Obrazárny+. *„Program Obrazárna+ se zaměřuje na dospělé návštěvníky galerie, kteří se rádi výtvarně realizují a nemají obavy z experimentů s výtvarnými technikami, materiály, a jsou otevření nápadům a své představivosti“* (Programy pro dospělé..., online). Tento program splňuje předpoklady myšlenky Hands on, protože jeho součástí je možnost vyzkoušet si různé výtvarné techniky vlastníma rukama – ať už otisky, akvarelové a anilinové barvy, vyškrabávání do voskového podkladu či plastickou tvorbu. Jediným předpokladem pro účast je zájem

o výtvarné umění, proto se akcí mohou účastnit všichni lidé, aniž by museli předkládat certifikát nebo osvědčení z dané oblasti.

3.3.1 The National Gallery of Art

Když se podíváme za hranice Česka, zjistíme, že vzdělávání dospělých na půdě kulturních institucí je zcela běžné. Jedním z inspirativních příkladů je The National Gallery of Art v hlavním městě Spojených států amerických. Washingtonská galerie umění, která byla založena ve 30. letech minulého století jako dar americkému národu, slouží jako centrum výtvarného umění, vzdělávání a kultury. Sbírka obsahuje více než 150 000 obrazů, soch, dekorativního umění, fotografií, tisků a kreseb. Kromě toho místní lektorské centrum nabízí řadu programů pro dospělé účastníky, a to prostřednictvím přednášek, seminářů, diskuzí, prohlídek a uměleckých programů v kreativním studiu. Bezplatné přednášky muzejních lektorů a odborníků se zaměřují na konkrétní aspekty jak stálých sbírek galerie, tak i krátkodobých výstav. Dále zájemci prostřednictvím sdílení postřehů, interpretací, otázek a nápadů staví na svých vlastních prvních dojmech a postupně tak rozšiřují své znalosti o konkrétních uměleckých dílech. Cílem interaktivních programů je povzbuzení účastníků, aby se zabývali uměním a světem kolem nich, zatímco budou zdokonalovat své dovednosti ve vizuální gramotnosti a perspektivě (Adults, online).

Výhody muzejního a galerijního vzdělávání můžeme shrnout do následujícího výčtu: názornost, nenucenost, dobrovolnost, možnost volby, široké didaktické zázemí, bezprostřednost kontaktu s pojednávanými artefakty, okamžitá zpětná vazba, možnost individuálního přístupu, dominantní vliv informálního učení, aktivizující charakter edukace, učení se pomocí vlastní aktivity, rozvíjení kreativity a vliv na rozvoj klíčových kompetencí (Šerák, 2009, s. 144).

3.4 Filmové festivaly

V tuto chvíli se můžeme ptát na to, jestli existuje něco, co by se v rámci kultury nedalo považovat za kulturní andragogiku. Všechny kulturní akce jsou ze své podstaty obohacující, proto je lze považovat nejen za smysluplné trávení volného času, ale zároveň za vzdělávání. Jako zkulturování dospělého jedince můžeme vnímat dokonce i sledování filmů v kině, přinejmenším to můžeme tvrdit o festivalech dokumentárních filmů (například Festival dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět, Mezinárodní festival dokumentárních

filmů Ji.hlava aj.). Vnímavý čtenář může položit otázku, jestli lze za kulturní andragogiku považovat sledování „béčkových“ filmů v televizi.

3.4.1 Festival dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět

Festival každý rok uvádí více než sto dokumentárních filmů z celého světa. Má široké tematické zaměření od politických kauz a nedemokratických režimů přes rozvojová témata až po sociální otázky, životní prostředí a životní styl. Stejně důležité jako projekce filmů jsou i následné debaty s hosty z řad filmařů, filmových protagonistů, lidskoprávních aktivistů či expertů a expertek. Diskuze probíhají po většině projekcí, navíc se každý festivalový večer v Městské knihovně v Praze koná panelová debata na významné téma současnosti. O kvalitě a přínosu tohoto festivalu nelze pochybovat – nejenže probíhá od roku 1999, ale v roce 2007 také získal čestné uznání UNESCO za výchovu k lidským právům. Inspirativním může být rovněž v tom, že zahájení každého ročníku předchází udělení jediné české mezinárodní lidskoprávní ceny Homo Homini, kterou získávají osobnosti či skupiny, jež se významně zasloužily o prosazování lidských práv ve světě. *„Oceněným a jejich blízkým přináší morální podporu i větší pozornost mezinárodní komunity“* (O festivalu, online).

3.4.2 Mezinárodní festival dokumentárních filmů Ji.hlava

Vedle toho existuje Mezinárodní festival dokumentárních filmů Ji.hlava, *„událost, která se zrodila v hlavách několika studentů jihlavského gymnázia v roce 1997. Od té doby se do Jihlavy každý podzim začaly sjíždět nejprve desítky, posléze stovky a nyní už tisíce diváků, režisérů, umělců, producentů, filmových odborníků i novinářů, zkrátka přátel a milovníků dokumentární kinematografie, aby mohli společně několik dnů tzv. myslet filmem“* (Mezinárodní festival..., online). Celoroční součástí festivalových aktivit je pak Ji.hlava Industry Program, který nabízí širokou škálu aktivit zaměřených na filmové profesionály. Každoročně se do Jihlavy sjíždí přes tisíc zástupců filmové komunity z celého světa, aby se účastnili specializovaného programu. Součástí tohoto filmového festivalu je nově také udělování Ceny za nejlepší dokumentární knihu, která vznikla v roce 2021, přičemž nominovaná kniha *„smí být tvořena písmem, fotografiemi i dalšími výtvarnými technikami. Fakta mohou být zachycena různými autorskými způsoby. Hranice mezi žánry jsou volné“* (Cena za nejlepší..., online).

4 Charakteristika a poslání Knihovny Václava Havla

Kromě veřejných knihoven existují i soukromé, do nichž spadají knihovny ústavů, odborných pracovišť či institutů. Do této kategorie patří rovněž Knihovna Václava Havla (KnVH), jejíž vznik byl inspirován americkou tradicí tzv. prezidentských knihoven. Avšak v případě prezidentské knihovny nejde o knihovnu v pravém slova smyslu, jde spíše o pojmenování instituce, v níž se nachází archiv dané osobnosti a do níž se chodí za účelem bádání, případně na kulturní akce stojící na myšlenkách konkrétního prezidenta. Prezidentské knihovny můžeme považovat za výzkumné a vzdělávací instituce. Americký prezident F. D. Roosevelt, díky jehož aktivitám vznikl koncept prezidentských knihoven v roce 1939, *„je označil za zlatý důl pro historiky a badatele. Jsou prostorem pro vzdělávání a studium o politice, vládě a demokracii, přinášejí historii široké vrstvě uživatelů a poskytují praktické ukázky politické činnosti. Svými programy se často zaměřují i na studenty a mládež. Prezidentské knihovny pomáhají budovat obraz určitého prezidenta a jeho doby, mají paměťový a vzpomínkový charakter“* (Kolaříková, 2016, s. 12).

KnVH vznikla 26. července 2004 jako obecně prospěšná společnost. Přímo v první výroční zprávě instituce je uvedeno, že *„projekt prezidentské knihovny je výjimečný nejen v Česku, ale v celé Evropě. Za ideově blízký vzor lze považovat především knihovny amerických prezidentů, které mají v USA dlouholetou tradici a jsou důležitým zdrojem informací nejen o osobách prezidentů, ale také o jejich činnosti a době“* (Výroční zpráva 2005, online). KnVH si už od počátku klade za cíl shromažďování, zkoumání, zveřejňování, šíření a hájení myšlenkového, literárního a politického odkazu spisovatele, dramatika, myslitele, bojovníka za lidská práva a československého a českého prezidenta Václava Havla. Kromě toho se KnVH soustřeďuje na osobnosti, události a fenomény, které přímo souvisejí s odkazem Václava Havla, přičemž se je snaží přibližovat a dávat do dobových i současných souvislostí. KnVH sídlí v pražské Ostrovní ulici, kde kromě stálé expozice o Václavu Havlovi probíhají pravidelné semináře, autorská čtení, krátkodobé výstavy, přednášky, koncerty i divadelní představení. Instituce zároveň vydává rozličné publikace. *„Mezi hlavní poslání Knihovny Václava Havla patří organizovat archivní, archivně badatelské, dokumentační a knihovnické činnosti zaměřené na dílo Václava Havla a dokumenty či věci s jeho působením související, včetně odborné analýzy jejich vlivu na život a sebereflexi společnosti. Formou expozic, debat, autorských čtení, divadelních představení, koncertů, přednášek a dalších kulturních akcí*

přibližovat široké i odborné veřejnosti historický význam zápasu o lidská práva a svobody v době totality a tvorbu občanské společnosti v době budování demokracie“ (Kdo jsme?, online).

Jak poznamenal Šerák (2009, s. 139), jedním z obvyklých úkolů převážné části novodobých výchovných ideálů je demokratizace kultury, jinými slovy úsilí zpřístupnit tradiční kulturní hodnoty co nejvíce lidem. Kulturní výchova se podle něj stává významným elementem v rozvoji a kultivaci osobnosti žáků, studentů i dospělých jedinců. A právě množství akcí cílených na dospělé publikum probíhajících v KnVH lze zastřešit pojmem vzdělávání. Až na výjimky spadají všechny tyto akce do oblasti kulturní andragogiky. Vzdělávací aktivity této instituce se totiž ve velké míře zaměřují na dospělé jedince (kromě nich také na žáky a studenty) a prostřednictvím odkazu Václava Havla motivují *„k zamyšlení se nad otázkami občanské společnosti, demokracie a lidských práv“* (Knihovna Václava Havla: výroční zpráva 2020, online). V roce 2020 KnVH podle své výroční zprávy uspořádala 117 kulturních akcí pro širokou veřejnost, z nichž 56 proběhlo fyzicky v prostorech instituce. Knihovnu navštívilo 11 182 osob (včetně zhlédnutí online pořadů v době jejich premiéry). Podle nejnovější výroční zprávy (Knihovna Václava Havla: výroční zpráva 2021, online) uspořádala v roce 2021 KnVH 107 akcí, vedle toho pak dalších 22 pořadů ve zkráceném televizním formátu. Celková návštěvnost živých pořadů byla 2 399 osob.

4.1 Výběr z akcí pořádaných Knihovny Václava Havla v roce 2021

Knihovna Václava Havla (KnVH) pořádá průměrně deset akcí pro dospělé publikum měsíčně. Původní záměr organizovat kulturně-vzdělávací večery v prezenční podobě narušila celosvětová pandemie onemocnění COVID-19. Akce instituce nezrušila, pouze je kvůli této skutečnosti přesunula do online prostředí, kde je mohli zájemci sledovat z prostředí svých domovů. Interakce moderátorů a hostů s publikem byla alespoň do jisté míry zajištěna možností komentářů přímo u videí na platformě YouTube nebo Facebook. Online proběhly téměř všechny akce v prvním pololetí sledovaného roku.

V lednu 2021 proběhla akce pro dospělé publikum, která spadá do jedné z výše uvedených oblastí kulturní andragogiky. Její název byl *Mezi pamětí a dějinami: 20. století z pohledu současného muzejnictví* a zúčastnili se jí politoložka a muzejní kurátorka Jitka Gelnarová z Národního muzea, muzeolog Jakub Jareš z Ústavu pro studium totalitních režimů a historik Mikuláš Pešta. Debatu moderovala Adéla Gjuričová z Ústavu pro soudobé dějiny

Akademie věd ČR. Anotace této akce zněla: „*20. století je se svými četnými přesahy do současnosti plodný, ale těžko uchopitelný objekt zájmu. Muzejní instituce, jejichž role spočívá mimo jiné v reflexi kolektivní minulosti, představují v symbolické rovině významného zprostředkovatele tohoto společenského dialogu. Jaké cíle by si muzeum mělo při reprezentaci 20. století ve výstavní praxi klást? Mělo by návštěvníkovi předložit uzavřený dějinný výklad nebo pracovat s mnohoznačností historické zkušenosti? Kudy prochází hranice mezi pamětí a dějinami?*“ (Mezi pamětí a dějinami..., online).

KnVH pravidelně spolupracuje s týdeníkem Respekt, díky tomu se v KnVH minimálně jednou měsíčně koná debata, kterou si organizují přímo zaměstnanci týdeníku – vybírají témata a hosty. Například v únoru 2021 se novinářka a moderátorka Sylvie Lauder společně se svými hosty Zuzanou Vikarskou z Katedry ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Michalem Pinkem z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a s polito-logem, politickým analytikem a komentátorem Ladislavem Mrklasem věnovala přelomovému rozhodnutí Ústavního soudu, který zrušil část volebního zákona. Toto téma je vhodným příkladem oblasti aktivního občanství.

Co se týče dubna 2021, proběhly například následující dvě akce: Co trápí Česko? Debata o sociálních problémech a Šukares romanes – současná romská literatura v České republice. První zmíněná měla za cíl odpovědět na několik zásadních otázek týkajících se bydlení pro všechny sociální vrstvy, nastavení sociálních dávek, chudoby dětí a sociální politiky z hlediska shody mezi levicí a pravicí. Hosty debaty byly tehdejší ministryně práce a sociálních věcí za ČSSD Jana Maláčová, předsedkyně opoziční TOP 09 Markéta Pekarová Adamová a sociolog a ředitel výzkumné společnosti STEM Martin Buchtík. Naopak druhá akce se týkala romské literatury a její prezentace mezi čtenáři. Diskutéri si kladli hned několik otázek, na které v průběhu online večera hledali odpovědi: „*Máme po 30 letech svobody dostatečný přístup k romsky psané literatuře a je o ni zájem? Mají k ní přístup sami Romové? Jaké obtíže čekají na romsky píšící autory při vzniku díla? V čem naopak takoví autoři vynikají? Čím je provoz romského nakladatelství specifický? Má romština v literatuře 21. století své opodstatnění?*“ (Šukares romanes..., online).

Posledním příkladem může být debata nad tehdejší knižní novinkou Demokracie a občanské ctnosti, která vyšla k 80. narozeninám českého politika, historika a spisovatele Petra Pitharta. Přítomní diskutovali o Pithartově osobnosti, o stavu české demokracie a moderních dějinách Česka. Hosty byli především autoři zmíněné knihy – historik a filozof

Petr Hlaváček, ústavní právník a politolog Jan Kysela, ústavní soudkyně Kateřina Šimáčková a historik Petr Placák (Petr Pithart 80, online).

4.2 Ocenění podporující aktivní občanství

Kromě celé řady akcí jsou s KnVH spojena rovněž dvě ocenění, přičemž obě podporují aktivní občanství a demokratické myšlení. První z nich je Cena Václava Havla za lidská práva, na niž můžou být nominováni jednotlivci, nevládní organizace i instituce, které usilují o dodržování lidských práv. Ocenění se uděluje od roku 2013, a to ve spolupráci s Parlamentním shromážděním Rady Evropy a Nadací Charty 77. Cílem tohoto ocenění je „*vyzdvihnout a odměnit mimořádný počin v oblasti ochrany lidských práv v Evropě i mimo ni*“ (Cena Václava Havla..., online).

Druhá cena nese jméno dramatika Toma Stopparda a je „*udělovaná za původní, knižně dosud nevydanou esej žijícího autora v českém jazyce, přispívající mimořádným způsobem k pochopení stavu současné společnosti a společenských procesů, civilizace a civilizačních okruhů, mezinárodního prostředí, lidských práv, literárních a uměleckých děl a jejich tvůrců, nových vědeckých objevů, moderní historie a procesů odehrávajících se v lidské duši*“ (Statut Ceny Toma Stopparda, online).

5 Občanské vzdělávání dospělých

Jak už bylo zmíněno, předmětem kulturní andragogiky je mimo jiné kultivace osobnosti dospělých jedinců prostřednictvím občanské činnosti. Za základní dokument k této problematice můžeme považovat Chartu Rady Evropy o výchově k demokratickému občanství a lidským právům, kterou v roce 2010 přijalo všech 47 členských zemí organizace. Charta se zabývá výchovou k demokratickému občanství a lidským právům prostřednictvím školení, šíření povědomí, informování, praktiky a aktivity. Záměrem Charty (2012, s. 7) je, aby zájemcům byly poskytnuty znalosti, s cílem rozšiřovat jejich dovednosti a podporovat porozumění a *„rozvíjení postoje a chování tak, aby byli schopni uplatňovat a hájit svá demokratická práva a povinnosti ve společnosti, ctít rozmanitost a sehrávat aktivní úlohu v demokratickém životě, s ohledem na prosazování a ochranu demokracie a právního státu.“* V Chartě dále stojí, že by každý občan členského státu měl mít možnost participovat na výchově k demokratickému občanství a k lidským právům. V případě této výchovy *„je učení celoživotní proces. Účinné učení v této oblasti zahrnuje velkou řadu zainteresovaných subjektů včetně politiků, odborných pracovníků ve škole, studujících, rodičů, vzdělávacích institucí, školských úřadů, státních zaměstnanců, nevládních organizací, organizací mládeže, médií a široké veřejnosti.“* A jak trefně Charta uvádí, ke zmíněné výchově můžou významně přispět nevládní organizace mimo jiné prostřednictvím informálního vzdělávání, do kterého spadá kulturní andragogika.

Podle Vetešky (2016, s. 133) má občanské vzdělávání za úkol přivést dospělého člověka k aktivnímu podílení se na životě v naší i evropské společnosti, která se opírá o zásady morálky demokracie a křesťanství. Protivínský a Dokulilová (2012 In: Veteška, 2016, s. 133) uvádějí, že *„občanské vzdělávání má žákovi nebo i dospělému jedinci získávat vše potřebné k tomu, aby se mohl aktivně podílet na řešení problémů, které trápí jeho oko a společnost. Proto v současné době vidíme nárůst zájmu o tuto oblast ze strany mnohých významných aktérů v oblasti vzdělávání.“* Veteška (2016, s. 137) dále jmenuje řadu oblastí občanského vzdělávání dospělých, mezi které patří oblast etická, právní, ekologická, všeobecně vzdělávací, filozofická, náboženská, politická, ekonomická, komunitní, sociální aj. V podstatě by podle Kopeckého (2013 In: Veteška, 2016, s. 137) mělo občanské vzdělávání vytvářet předpoklady pro kultivaci dospělého člověka jako aktivního občana, který se dokáže přizpůsobit měnícím se sociálním a politickým podmínkám a ujasnit si občanské hodnoty. Primárním záměrem občanského

vzdělávání by podle Dvořákové a Šeráka (2016, s. 118) mělo být splnění předpokladu tzv. aktivního občanství, které se zaměřuje na zapojení člověka do rozhodovacích procesů ve státní, oblastní a komunitní sféře. *„Požadovaným stavem je proto dobrovolná, tolerantní a nenásilná participace občanů na veřejném životě. Výchozí ideou je potřeba vybavit jednotlivce takovými informacemi a dovednostmi, kterému dopomohou zhostit se plně jeho společenské role občana.“*

Mezi takové dovednosti, respektive občanské a sociální kompetence, patří aktivní občanství a politická gramotnost, k nimž se vztahují nejrozličnější aktivity a akce organizované celou řadou institucí, které nabízejí setkání nad současnými tématy politické scény. Aktivní občanství *„zahrnuje takové znalosti, dovednosti a postoje, jež jsou využitelné při participaci občana na veřejném životě, konkrétně například při volbách, při práci v různých místních zastupitelstvech, výborech, komisích apod., v zájmových, profesních a sportovních organizacích a církvích“* (Veteška, 2016, s. 134).

Když se podíváme na projekt Zvýšení kvality vzdělávání žáků, rozvoje klíčových kompetencí, oblastí vzdělávání a gramotností, který byl realizován Evropskou unií a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v letech 2017–2019, můžeme snadno nalézt podobnost klíčových kompetencí u mládeže s těmi u dospělých jedinců. Vedle aktivního občanství a politické gramotnosti je to občanské pojetí národa, formování regionální a národní identity, multikulturní výchova, fenomén migrace, mezináboženský dialog, náboženský fundamentalismus, masová kultura, komunikace a mediální gramotnost, ale i kulturní dědictví a důležitost povědomí o významných dnech a výročích (Občanské a sociální kompetence, online, 2018). Obsahem občanského vzdělávání je kromě uvedeného rovněž množství forem neformálního a informálního vzdělávání, mezi než patří i boj proti diskriminaci, ochrana životního prostředí a zdraví, ale také podpora finanční gramotnosti. Tyto oblasti by měly být podpořeny ještě výrazněji u některých znevýhodněných skupin obyvatel (III. Implementační plán..., online, 2008). *„Aktivní občanství tak vedle získávání znalostí obsahuje složku dovedností a postojů, které se projevují například využitím voličského práva, dobrovolnickou prací v organizacích, organizováním komunitních aktivit, participací na životě politických stran, zájmových skupin, nenásilných formách protestů a účastí ve veřejných diskuzích“* (Kopecký, 2013 In: Veteška, 2016, s. 134).

Cílovým produktem občanského vzdělávání je dospělý jedinec, který je schopný kriticky přemýšlet a na základě toho si tvořit vlastní názor, dokáže se orientovat ve společnosti z pohledu aktivního občana a který se dobrovolně ve svém volném čase zapojuje do nejrozličnějších aktivit podporujících demokratické myšlení a demokratickou společnost.

Občanské vzdělávání by nefungovalo bez konceptu celoživotního vzdělávání, protože člověk by nebyl obklopován podněty k takovému způsobu života (Dvořáková a Šerák, 2016, s. 118).

6 Výzkum vlivu aktivit Knihovny Václava Havla na jejich účastníky

V této kapitole je detailně sepsán průběh provedeného výzkumu včetně výzkumných cílů, výzkumných otázek, harmonogramu výzkumu i zvolené metody. K této části lze podle Průchy (2014, s. 100) přirozeně dojít až ve chvíli, kdy si výzkumník stanoví předmět a cíle výzkumu, teprve potom totiž zvažuje a volí nejvhodnější metody pro daný výzkum. Přestože se pohybujeme v andragogické rovině, respektive v andragogickém výzkumu, k analýze získaných bylo využito *„aplikovaných metod, které jsou popsány v metodologických pracích jiných věd, především pedagogiky, psychologie a sociologie“* (Průcha, 2014, s. 100). A to zejména proto, že v české literatuře se téměř nevyskytují odborné publikace zabývající se andragogickým výzkumem, s výjimkou té, ze které je citováno výše. Nicméně podle Vetešky (2016, s. 239) si v poslední době můžeme všimnout nově vznikajících cenných příspěvků, které se zabývají teorií a metodologií andragogického výzkumu. Nejen na základě jejich obsahu můžeme andragogický výzkum definovat jako *„systematickou, organizovanou a koncepční činnost realizovanou na základě vědeckých paradigmat. Předmětem je andragogická realita, která je velmi variabilní. Cílem andragogického výzkumu je andragogickou edukační realitu systematicky identifikovat, popisovat, analyzovat a objasňovat“* (Veteška, 2016, s. 242).

6.1 Výzkumné cíle a výzkumné otázky

Výzkumy začínají stanovením výzkumného cíle, případně problému. *„Tím může být oblast, o které toho mnoho nevíme: můžeme si prostě přát rozšířit své znalosti o určitých institucích, společenských procesech nebo kulturách. Výzkumník může odpovídat na otázky jako například: Jaká část populace je silně nábožensky založena?“* (Giddens, 2005, s. 505).

Na základě poznatků získaných v teoretické části této práce byl provedený následný výzkum, jehož intelektuálním cílem bylo analyzovat a charakterizovat dopad Knihovny Václava Havla (KnVH) na rozvoj demokratické kultury. Demokratická kultura je mnohem výstižnější pojem než demokracie, protože *„zdůrazňuje skutečnost, že demokracie sice nemůže fungovat bez demokratických institucí a zákonů, ale demokratické instituce nemohou v praxi fungovat, pokud nejsou pevně ukotveny v demokratické kultuře, tedy v demokratických hodnotách, postojích a postupech. Zejména se jedná o oddanost právnímu systému a ochraně*

lidských práv, odpovědnost vůči veřejné sféře, přesvědčení, že je nutné řešit konflikty smírnou cestou, uznání a respekt k odlišnostem, ochotu vyjadřovat a obhajovat vlastní názor, ochotu naslouchat názorům ostatních, přesvědčení, že rozhodnutí mají vycházet z názoru většiny, odhodlání chránit práva menšin a ochotu vést dialog s příslušníky jiných kultur“ (Rovné soužití v kulturně..., online, 2016). Současně však bylo záměrem identifikovat dopad této instituce na vzdělávání dospělých jedinců a popsat její úlohu v rámci aktivního občanství.

Výzkumné otázky, které formují podstatu výzkumného projektu, mají dvě úlohy. Napomáhají k zaměření výzkumu tak, aby poskytl výsledky ve shodě s vymezenými cíli, a zároveň ukazují způsob, jakým výzkum vést (Švaříček et al., 2014, s. 69).

Výzkumnými otázkami této práce jsou tedy (VO):

VO 1:

Chápu návštěvníci Knihovny Václava Havla její kulturní aktivity jako přínos pro sebevzdělávání?

VO 2:

Má Knihovna Václava Havla význam pro rozvoj angažovanosti dospělých jedinců?

VO 3:

Vede Knihovna Václava Havla své návštěvníky k rozvoji demokratické kultury?

6.2 Způsob získávání dat

Výzkum lze provádět dvěma hlavními přístupy, a to kvalitativním a kvantitativním. Oba přístupy se liší, ověřují rozdílné otázky, přičemž užívají odlišné postupy a poskytují jiné závěry. Jak tvrdí Švaříček et al. (2014, s. 25), „*tyto závěry nejsou lepší, horší, ani soupeřící. Například při postupu použití kvalitativní metodologie a posléze kvantitativní metodologie lze vytvořit dostatečně hlubokou teorii potvrzenou na širokém vzorku. (...) Výběr jednoho či druhého typu zkoumání by se měl řídit především výzkumným záměrem: napřed máme zkoumaný problém a teprve poté hledáme jeho řešení.*“

Aby bylo možné získat individuální odpovědi na položené otázky a správně pochopit postoj dospělých jedinců ve vytyčené tematické oblasti, byl pro tuto práci zvolen kvalitativní výzkum. Podle Vetešky (2016, s. 244) je úkolem kvalitativního výzkumu pochopit lidi

a události v jejich životě. Z tohoto důvodu se koncentruje na osobní svět jednotlivců, přičemž jeho hlavním cílem je pochopit člověka a porozumět jeho vlastním stanoviskům. U kvalitativního výzkumu se stanovují výzkumné otázky, díky kterým – i přes relativně malý vzorek – se dá získat množství individuálních údajů. „*Hypotézy či teorie vzniklé na základě kvalitativního výzkumu však není možné zobecňovat. Jsou platné jen pro vzorek, na kterém byla data získána. Při psaní práce by na to neměli výzkumníci v žádném případě zapomínat a měli by se vyvarovat výroků, které zobecňují uvedená tvrzení*“ (Švaříček et al., 2014, s. 25).

Vzhledem k dosažení hlubšího pochopení zkoumané oblasti byl jako nejvhodnější metoda získávání dat zvolen rozhovor, přestože je podle Průchy (2014, s. 120) kvůli pracnosti a časové náročnosti v českém andragogickém výzkumu aplikován pouze zřídka. Rozhovor je „*jedna ze základních metod výzkumu používaných v pedagogice, psychologii a jiných sociálních vědách. Na rozdíl od jiných metod dotazování, například písemný dotazník, je podstatou rozhovoru přímý kontakt výzkumníka s dotazovanou osobou (respondentem), od níž jsou získávány informace. Rozhovor může být podle účelu výzkumu buď individuální, nebo skupinový, strukturovaný (se zadaným počtem a sledem otázek), či volný (spontánní vyprávění). Specifickým výzkumným prostředkem je hloubkový rozhovor, při němž se výzkumník snaží vhodnými podněty získat od respondenta detailní informace objasňující motivy jeho chování, postoje apod. Vědecky správné provádění, záznam a vyhodnocení rozhovoru vyžaduje uplatňování předepsaných metodologických pravidel*“ (Průcha a Veteška, 2014, s. 239). Průcha (2014, s. 122) uvádí, že rozhovor přináší poznatky pouze o vymezené části oblasti, například o malé skupině vyšetřovaných jednotlivců. Avšak Giddens (2005, s. 519) doplňuje, že „*pokud je cílem získat podrobné informace, může být do výzkumu zahrnut jen malý počet respondentů, protože důkladné rozhovory poskytují bohatší materiál než výsledky dotazníků. Nevýhodou však je, že se může více projevit působení tazatele a ovlivnit tak výsledky.*“

Rozhovor lze dále rozdělit na tři varianty, a to strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný. Pro účely této práce byl jako nejvhodnější zvolen polostrukturovaný rozhovor, kdy má výzkumník připravené otázky, ale respondent může odpovídat svými slovy, není tedy omezován dopředu vybranými odpověďmi (Průcha, 2014, s. 120).

Polostrukturované rozhovory obsahovaly následující otázky:

- 1) Vnímáte akce v KnVH jako vzdělávání nebo jako volnočasovou aktivitu?
- 2) Podle čeho si vybíráte, na kterou akci jdete?
- 3) Navštěvujete i další kulturní akce mimo KnVH?
- 4) Podílíte se jako občan aktivně či pasivně na životě společnosti?

- 5) Které společenské hodnoty jsou pro vás důležité?
- 6) Jaká je vaše představa o české společnosti? A odpovídá myšlenkám KnVH?
- 7) Máte pocit, že akce v KnVH podporují vaše demokratické myšlení?
- 8) Jaký dopad na rozvoj demokratické kultury má podle vás KnVH?
- 9) Potřebujeme instituci, jako je KnVH?
- 10) Jakou roli podle vás hraje KnVH ve vzdělávání dospělých v rámci kultury?
- 11) Myslíte, že se lze účastí na akcích KnVH lépe začlenit do české a středoevropské kultury?

6.3 Popis výzkumného vzorku

Aby měla práce dostatečný základ, výzkumný vzorek tvoří pět dospělých jedinců, kteří navštívili alespoň pět večerních akcí v KnVH v posledním roce, respektive v období od ledna do prosince 2021, případně zhlédli stejný počet záznamů z těchto akcí v online podobě. Respondenti byli ženy i muži, a to ve věku od 20 do 53 let. Jednotlivé rozhovory probíhaly na území hlavního města Prahy vždy dle potřeby a možností respondentů, a to v období od ledna do dubna 2022.

Tabulka č. 1: Základní informace o respondentech

Kód respondenta	Pohlavní respondenta	Věk respondenta	Oblast působení respondenta
R1	žena	53	sociální pracovnice
R2	žena	47	knihkupkyně
R3	žena	31	knihovnice
R4	muž	36	podnikatel
R5	muž	20	student

Zdroj: vlastní zpracování

Jak uvádějí Švaříček et al. (2014, s. 43), v průběhu každého výzkumu je nutné počítat s jistými etickými záležitostmi. „Zvažovat důsledky svého výzkumu, zejména uveřejnění závěrů, by podle nás mělo patřit k náležitostem každého kvalitativního výzkumu, který zkoumá člověka a jeho

působení.“ Dále mezi jedním z hlavních etických principů zmiňují důvěrnost, což v praxi znamená, že v práci nebudou uvedena konkrétní jména ani další osobní údaje, díky kterým by čtenáři dokázali odhalit identitu respondentů. „Badatel by měl ubezpečit všechny účastníky zkoumání o zachování důvěrnosti a měl by to důsledně dodržovat. Výzkumník by v žádném případě neměl sdělovat účastníkům ani svým kolegům informace od jiného účastníka výzkumu. Základním imperativem je, aby nedošlo k žádné újmě účastníků výzkumu. (...) S otázkou ochrany soukromí účastníků výzkumu souvisí také způsob nakládání se získanými daty. Badatel by neměl skladovat data na volně přístupném místě a je také dobré mít chráněný vstup do počítače“ (Švaříček et al., 2014, s. 45).

Všechny použité nástroje k realizaci tohoto výzkumného šetření proběhly ve shodě a v souladu s etickými zásadami. Všichni respondenti v této práci byli dopředu a řádně informováni o následné anonymizaci jejich totožnosti i odpovědi v rozhovorech a také byli ujištěni, že jejich odpovědi budou využity výhradně pro tuto práci, případně pro její rozšířenou nebo upravenou verzi v podobě odborných článků apod. Účast na rozhovorech, které byly nahrávány, byla dobrovolná, bezplatná a respondenti byli obeznámeni s tématem, cílem a smyslem výzkumu.

6.4 Způsob zpracování dat

Už v průběhu realizace, a zvláště pak po dokončení toho posledního, byly všechny rozhovory doslovně přepsány. Nicméně v této podobě by je nešlo zveřejnit a použít k prezentaci, mohlo by totiž dojít k nesprávnému výkladu ze strany třetích osob. Z tohoto důvodu byla veškerá nasbíraná data zpracována a zanalyzována, díky tomu došlo k rozkrytí a interpretaci významů ve sděleních dotazovaných, aby se daly přiřadit k jednotlivým výzkumným otázkám.

Jako metoda zpracování dat bylo zvoleno otevřené kódování, které *„představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje“* (Švaříček et al., 2014, s. 211).

Švaříček et al. (2014, s. 211) dále uvádějí, že přepsaný rozhovor nejprve rozdělíme na jednotky (slovo, větu či odstavec), každou jednotku pojmenujeme podle toho, o čem daná část vypovídá, a to ve vztahu ke předurčeným výzkumným otázkám. Přitom se není nutné omezovat

na formální hranice jednotek, naopak lepším způsobem je pracovat s nimi na základě obsahu – jinými slovy budou jednotky pokaždé jinak velké.

V tomto bodě je zapotřebí rovněž vybrat vhodný způsob kódování, přičemž existují dva – deduktivní a induktivní. Deduktivní způsob znamená, že se kóduje s ohledem na užitou teorii, která poskytuje pojmový rámec, z něhož vzniknou kódy. V takovém případě dochází k propojování segmentů se vzniklými kódy. U induktivního způsobu kódování je tomu přesně naopak – kódy vznikají z dat. Tímto způsobem to popisují Novotná et al. (2019, s. 431) a dodávají, že *„v praxi často dochází spíše ke kombinaci obou postupů. I když kódujeme induktivně, tedy vytváříme kódy z dat, teorie a výzkumné otázky nám poskytují pojmový rámec, který je při kódování užitečné využít. A naopak, i při deduktivním kódování se nebráníme tomu, abychom vytvořili nový kód, pokud dobře vystihuje význam daného segmentu.“* Tato práce využívá deduktivní způsob kódování.

6.4.1 Kategorie a kódy

Níže představuji mnou zvolené kategorie a kódy. *„Vytvoření kódů abstraktnějších než obsah segmentu je při kódování zcela zásadní, protože nám umožňuje data zestručnit, což nám později dovolí pracovat s kódy místo konkrétních dat, tedy dostat se na abstraktnější úroveň analýzy“* (Novotná et al., 2019, s. 430).

Tabulka č. 2: Kategorie a kódy

Kategorie	Kódy
Vzdělávání versus volnočasová aktivita	vzdělávání ve volném čase, naplnění volného času, témata jsou mi blízká, okruh mých zájmů, nikdo mě nenutí tam chodit, dobrovolnost, možnost výběru, chuť se učit, zájem, zadarmo, večerní škola, bonus ke standardnímu vzdělávání, praktická ukázka
Způsob výběru navštívených akcí	čas, zajímavost tématu, zahraniční hosté, důvěra v instituci, literární akce, porušování lidských práv, setkání s autory knih, efektivní využití času, politologie

Návštěvy kulturních institucí	divadla, kina, festivaly, nemám důvod chodit jina, knihovny, galerie, komunitní centra
Kulturní andragogika	zadarmo, večer, potřeba vzdělávat se, dobrovolná aktivita, čtení knih, kulturní témata, vzdělávání skrz kulturu, forma vzdělávání, sebevzdělávání, bez povinností
Aktivní občanství	chodím k volbám, petice, demonstrace, šíření informací, život v naší čtvrti, místní iniciativy, veřejný prostor, ekologie, předplatné novin, student politologie, darování krve
Společenské hodnoty	tolerance, respekt, otevřenost, naslouchání, důstojnost, empatie, slušnost, pochopení, odvaha, svoboda projevu, rovnoprávnost, právo volby, úcta ke starším, spravedlnost, občanská uvědomělost
Charakteristika české společnosti	havlovská tradice, svoboda slova, nepřímá demokracie, potřeba být aktivní, vzdělávající a učící se společnost, otevřená a tolerantní společnost, přemýšlející společnost
Začlenění do středoevropské kultury	široká škála nabízených akcí, jinak bych se k tomu nedostala, schopnost akcí rozšiřovat obzory, vytvoření si názoru, návštěvník jako Evropan, přehled zahraničních témat
Demokratické myšlení	akce podporující demokratické myšlení, motivace k dohledávání informací, akce s novináři a odborníky, péče o demokracii, odkaz Václava Havla, mladí lidé, výběr hostů, důležitá témata, jít do hloubky, podnět k jednání
Demokratická kultura	podobně smýšlející lidé, vytrvalost v pořádání akcí, oslovování publika, sdílení myšlenek, vycházejí různé knihy, nové poznatky, diskuze, lidská práva
Potřeba KnVH	demokratické hodnoty, studenti, opora o silné osobnosti, demokratické smýšlení, schopnost otevřít oči, vytvoření si názoru, právní stát

Zdroj: vlastní zpracování

6.5 Výsledky šetření

V této části diplomové práce jsou představeny výsledky dat a informace získané od návštěvníků Knihovny Václava Havla během rozhovorů, a to pomocí kategorií a kódů, které jsou uvedeny výše. Kapitoly mají kvůli přehlednosti totožné názvy jako zmíněné kategorie. Obsahují také přímé citace nebo údaje uváděné respondenty, kteří jsou vzhledem k anonymizaci označeni podle výše uvedených kódů (jednotliví respondenti jsou představováni pod značkami R1, R2, R3, R4 a R5). Kapitoly jsou zároveň uspořádány podle pořadí tří uvedených výzkumných otázek, na které se analytická část této práce snaží odpovědět – první čtyři kategorie odpovídají výzkumné otázce „Chápou návštěvníci Knihovny Václava Havla její kulturní aktivity jako přínos pro sebevzdělávání?“, další čtyři otázky „Má Knihovna Václava Havla význam pro rozvoj angažovanosti dospělých jedinců?“ a poslední tři pak otázky „Vede Knihovna Václava Havla své návštěvníky k rozvoji demokratické kultury?“

6.5.1 Vzdělávání versus volnočasová aktivita

První kategorie přibližuje, jakým způsobem vnímají respondenti své návštěvy Knihovny Václava Havla, a jestli tento způsob trávení volného času považují za jistou formu vzdělávání nebo spíše za volnočasovou aktivitu.

„Vnímám to jako vzdělávání ve volném čase. Jsou to zajímavé nápady, a tím pádem jde i o zajímavé naplnění volného času.“ R1

„Nikdo mě nenutí tam chodit, sama si vybírám, na kterou akci zajdu. A když některou vynechám například z časových důvodů, tak se nic neděje. (...) V tom vidím rozdíl oproti vzdělávání, které mám spjaté s nějakou povinností, nutností absolvovat.“ R1

„Určitě se to prolíná, je to součást všeobecného přehledu, chci se něco přiučit. Zároveň je v tom jasný zájem, rozhodně to není jen vyplňování volného času, že bych neměla co dělat.“ R2

„Přestože toho času není moc, cítím potřebu si doplňovat vzdělání, i když tady za to nedostanu diplom.“ R2

„Obojí, ráda se totiž vzdělávám ve svém volném čase. Přijde mi, že bych si sama nevymyslela natolik podnětnou zábavu (...).“ R3

„V podstatě to vnímám jako takovou večerní školu, do které mě nikdo nenutí chodit, jdu tam sama a ráda. Je to zadarmo (...).“ R3

„Abych pravdu řekl, vnímám je spíš jako volnočasovou aktivitu, respektive nechodím tam primárně proto, že si řeknu, že tam jdu za vzděláváním. Pro mě je to příjemné a smysluplné trávení volného času (...).“ R4

„(...) rozhodně to má se vzděláváním co do činění, ale držel bych se radši vzdělávání volnočasového, protože mě tam nikdo nenutí chodit (...).“ R4

„Takže je i není to vzdělávání, ale rozhodně je to volnočasová aktivita.“ R4

„Vnímám to jako takový bonus ke standardnímu vzdělávání, kterého jsem v tuto chvíli součástí.“ R5

„Chodím tam rád, nikdo mě nenutí, nemusel bych tam vůbec chodit, takže jde o volnočasovou aktivitu, ale zároveň to беру jako takový seminář s praktickou ukázkou.“ R5

6.5.2 Způsob výběru navštívených akcí

Druhá kategorie přímo navazuje na tu první. Zaměřuje se na důvody, které vedou respondenty k návštěvě zvolené instituce.

„Roli v tom hraje zejména čas, ale když se naopak sladí čas, dobré téma a prostor, tak je to ideální.“ R1

„Baví mě, když si KnVH zve zahraniční hosty, například z Ukrajiny nebo z Běloruska, což zaujme svou originalitou.“ R1

„Někdy zajdu takzvaně na jistotu, jindy experimentuju – zajdu si na akci, o které mnoho nevím, ale jsem zvědavá. Je to vlastně důvěra v tu instituci, člověk neočekává, že by pořádala něco nehodnotného.“ R1

„Nejvíce mě zajímají prezentace knih, což tam dělají poměrně často. Návštěvami literárních akcí si doplňuju vzdělání, přehled a kontext, který se mi hodí i v práci.“ R2

„Zdaleka nechodím na všechny akce, ale když se některá z nich věnuje porušování lidských práv, tak to se snažím nevynechat. Je to nějaký můj vnitřní zájem, jakási vnitřní potřeba.“ R2

„Ráda se setkávám s autory knih, ale celkově jsem ráda, že v rámci večerů probíhají diskuze, do kterých se i sama můžu zapojit.“ R2

„Vždy podle toho, jestli mě to téma zajímá, nebo mi je alespoň trochu blízké. Málokdy jdu na akci, která se týká něčeho, čemu se vůbec nevěnuju.“ R3

„Dívám se na to, kdo je hostem večera, ráda se setkávám například s nakladateli. Na druhou stranu jsem párkrát zašla na akci i nečekaně. (...) A ty akce byly povedené, takže se mi zatím nestalo, že bych narazila na něco, co by mě rozladilo nebo šokovalo.“ R3

„Nejčastěji si akci vybírám podle toho, jestli mám čas. (...) Na druhém místě pak stojí téma – pokud bych i měl čas, ale šlo zrovna o něco, co mě zase až tolik nezajímá, nejdu.“ R4

„Mám štěstí, že mi škola končí poměrně brzo, takže si můžu vybírat opravdu jen podle toho, co mě osobně zajímá.“ R5

„Z podstaty mě nejvíc lákají akce a debaty, které se týkají politologie, politiky. (...) Takže si vybírám primárně podle mého zaměření a pak podle účastníků debaty.“ R5

6.5.3 Návštěvy kulturních institucí

Smyslem třetí kategorie bylo ukázat spojitost mezi Knihovnou Václava Havla a dalšími kulturními institucemi, které navštěvují respondenti, a upozornit tak na široký záběr kulturní andragogiky. Jak bylo uvedeno v teoretické části této práce, kulturní andragogika zahrnuje kromě knihoven také divadla, kina, literární festivaly nebo galerie.

„Kromě divadla a kina chodím pravidelně na veletrh Svět knihy, Noc literatury, na různé výstavy. Ráda chodím na akce do Goethe-Institutu, takže si myslím, že nějaké to vzdělávání v tom nakonec je, jen ne klasickou formou navštěvování školy.“ R1

„Vybrala jsem si jen KnVH a tu navštěvuju, jinak nikam nechodím. Celkem mi vyhovuje program, který připravují, takže vlastně ani nemám důvod chodit ještě někam jinam.“ R2

„Kromě KnVH chodím i do dalších knihoven, zejména do Městské knihovny v Praze. A to na literární akce, ale i další, třeba na promítání filmů s následnými diskuzemi, nebo na cestovatelské večery.“ R3

„Ale také chodím do galerií na komentované prohlídky a do komunitních center na nejružnější přednášky. Když to tak vezmu, mám celkem nabitý program, který se ale – až na výjimky – týká vzdělávání. Pokud je teda vzdělávání i to, že jdu na besedu nebo diskuzi.“ R3

„(...) snažím se nechodit jen na jedno místo, a také existuje řada míst s podobně laděnými akcemi, například Městská knihovna v Praze nebo Akademie věd ČR.“ R4

„Samozřejmě se někdy stane, že jdu jen do KnVH, ale na druhou stranu není vyloučené, že některý měsíc se mi zkrátka nepovede tam zajít (...).“ R4

„Rád také chodím do Skautského institutu na Staroměstském náměstí, kde sice politicky laděné akce zase tak často neprobíhají, ale zase mě baví i témata, která řeší studenti nejen v Česku, a na to se tam právě orientují.“ R5

6.5.4 Kulturní andragogika

Informace uvedené ve čtvrté kategorii měly ukázat, jestli si respondenti uvědomují existenci a podstatu kulturní andragogiky. Vzhledem ke skutečnosti, že kulturní andragogika není zcela zavedená oblast andragogiky, a tudíž je potřeba předpokládat, že respondenti tento pojem neznají, v rozhovoru zaznělo synonymní označení vzdělávání dospělých v rámci kultury.

„Pro mě, jakožto pracující ženu s minimem volného času, je nerealné, že bych se přihlásila do školy, třeba na univerzitu třetího věku. Nerealně hlavně kvůli nedostatku času. To ale neznamená, že se nechci vzdělávat, naopak.“ R1

„Myslím si, že je to každého povinnost, posouvat se, zjišťovat, co se kolem něj děje, neustále se dozvídat nové informace, kontext. V tomto ohledu vnímám KnVH jako velký přínos pro nás pracující, že si můžeme jednou týdně večer zajít na zajímavou debatu, která nás udržuje v aktuálním dění a rozšiřuje obzory.“ R1

„Vzhledem k tomu, že se jedná o dobrovolnou aktivitu, myslím tím návštěvu KnVH, ale i dalších knihoven a podobných institucí, takže se tam člověk vydává sám za sebe, nikdo ho nenutí, tak hraje důležitou roli. A to přece chceme všichni, ne? Aby se lidé vzdělávali dobrovolně, aniž by je někdo nutil.“ R2

„(...) Když už se totiž touhle cestou vydáte, chytne vás a chcete vědět víc. Proto když si přečtete knihu o čínských disidentech, rádi zajdete na akci do KnVH, kde proběhne setkání s některými

z nich. Díky tomu se dostanete k dalším materiálům, zajdete na další akce, třeba i do kina na dokument. KnVH je proto pro mě součástí takového koloběhu, demokratického koloběhu.“ R2

„Řekla bych, že tím, že je velká část akcí spojena s kulturními tématy, dalo by se říct, že ono dobrovolné vzdělávání, o kterém jsem už mluvila, je přímo spojené s kulturou. Nejenže teda jako návštěvníci probíráme kulturní témata, ale zároveň je to kulturní záležitost, když se to celé odehrává v knihovně. Takže podpora kultury a podpora vzdělávání skrz kulturu jsou jasné skutečnosti.“ R3

„Já do KnVH nechodím primárně za vzděláváním, i když (...) tam o vzdělávání může jít. Ono v podstatě při každé podobné akci dochází k nějaké formě vzdělávání, každá nová informace, kterou se díky tomu dozvíte, je vzdělávání, i když velmi dobrovolné.“ R4

„Výhodou KnVH je, že se zabývá důležitými otázkami a zve si zajímavé hosty, kteří mají co říct k aktuálním tématům a problémům, nejen politickým, společenským, ale také kulturním.“ R4

„Věřím, že instituce, jako je KnVH, jsou v tomto případě zásadní, lidem umožňují sebevzdělávání na základě jejich vlastního výběru tématu, navíc se sami můžou rozhodnout, kdy a na co zajdou.“ R5

„Jediné mínus je, že je z toho pak nikdo nevyzkouší, nemusí psát seminární práce na téma, o kterém se něco nového dozvěděli v rámci akce v KnVH. Takže celkově vzdělávání ve volném čase má tento nedostatek, že se vlastně nikdo nedozví, co jsme si z toho vzali a co v nás zůstalo. Neznamená to ale, že v nás nic nezůstává, jenom to prostě ukážeme jinak, třeba jen malým gestem, nebo zapojením se do neziskovky.“ R5

6.5.5 Aktivní občanství

Pátá kategorie se týká oblasti aktivního občanství a toho, co si pod tím respondenti představují a jestli se aktivně či pasivně podílejí na životě ve společnosti, ve které žijí a pracují.

„Chodím k volbám, poctivě si pročítám politické programy, dohledávám si informace o jednotlivých kandidátech, protože chci vybrat správně, přece jen se mě to pak týká osobně. A když se naskytne petice, se kterou souhlasím a soucítím, tak ji samozřejmě podepíšu. Petice ale nevyhledávám, spíš se ke mně musí nějak dostat, nejčastěji přes sociální sítě nebo klasicky

na ulici, když mě někdo osloví se svým plánem. Občas zajdu i na demonstraci. Pravidelně chodím na akce pořádané v rámci oslav 17. listopadu na Národní třídě. V neposlední řadě o tom všem povídám přátelům, kolegům a klientům v práci, pokud to je možné.“ R1

„Jsem sice skoro každý den v práci, ale snažím skrze knihkupectví zasahovat do chodu Prahy 1, s kolegyní jsme členkami několika místních spolků, které se snaží zvelebovat naši čtvrť. Podporujeme místní kulturní iniciativy, v knihkupectví často leží nějaká petice, se kterou jsme vnitřně ztotožněné. No a z návštěv KnVH čerpám i pro svou práci knihkupyně, protože se svým zákazníkům snažím předávat své zkušenosti, které jsem získala právě na akcích KnVH a na základě kterých doporučuju knihy, které by třeba jinak zapadly.“ R2

„Volím ve všech volbách, ale zajímám se hlavně o komunální volby. Zajímám se o využití veřejného prostoru, zejména v místě, kde žiju a pracuju. Ale také mě zajímá ekologie, životní prostředí, co se děje s odpadem, jak se dá snížit jeho množství, jak případně odpad využívat. Celkově se snažím zapojovat do dění ve své městské části. (...) Několikrát jsem se zúčastnila politických demonstrací, pravidelně podepisuju petice, nejen české, ale i zahraniční, respektive mezinárodní, to hlavně přes Amnesty International.“ R3

„Nevynechám žádné volby, ani nejdůležitější, ani ty zdánlivě méně důležité. Ale nejsem v žádném spolku za lepší budoucnost, ani nechodím na demonstrace, i když některé jsem v minulosti navštívil. Sem tam podepíšu nějakou petici, když mě osloví na první dobrou, ale nevyhledávám je na internetu a na ulici mě petiční stánky spíš otravují. Na druhou stranu chodím na různé akce a také máme předplacený Deník N, i když jen víkendové vydání. A to jsem si pořídil až po pravidelných návštěvách KnVH, protože tam Deník N také pořádá své akce.“ R4

„Kdybych nebyl aktivní občan, tak bych asi nemohl studovat politologii, i když to bohužel není pravidlem. Na tenhle obor jsem šel právě z důvodu toho, že jsem se chtěl nějak angažovat, ale zároveň jsem chtěl mít ponětí o tom, v čem všem se můžu angažovat. Jednoduše aby to moje počínání bylo co nejefektivnější. Kromě toho, že chodím ke všem volbám a že o nich mluvím ve svém okolí, jsem součástí dvou neziskovek, kde pomáhám jako dobrovolník, několikrát ročně daruju krev a také se účastním demonstrací. Také se snažím angažovat v naší komunitě, pocházím totiž z malé vesnice, kde je potřeba se víc zapojit, aby se něco změnilo.“ R5

6.5.6 Společenské hodnoty

Následující kategorie v podstatě navazuje na tu předešlou, protože v jistém smyslu jde stále o aktivní občanství, respektive pojednává o společenských hodnotách, které korespondují s oblastí aktivního občanství.

„V první řadě tolerance, v lepším případě ale respekt. Pak určitě úcta ke starším, všeobecná slušnost, ale také spravedlnost.“ R4

„Nejdůležitější je pro mě lidská důstojnost a dodržování lidských práv, pak rovnost a právní stát, demokracie, spravedlnost, respekt k názorům, občanská uvědomělost a otevřenost ke kulturní rozmanitosti.“ R5

6.5.7 Charakteristika české společnosti

V této sedmé kategorii dochází k propojení představ respondentů o české společnosti a myšlenek, které šíří Knihovna Václava Havla nejen skrze osobnost a odkaz bývalého prezidenta Václava Havla.

„V Česku máme zárodky havlovské a respektující tradice, je to v české společnosti zakořeněno, ale je potřeba o tyto tradice pečovat a podporovat je. Jde hlavně o svobodu slova, myšlenku nepřímé demokracie, vzájemného respektu mezi občany i vládou a občany, otevřenost vůči názorům druhých a snahu pochopit ostatní, aniž bychom hned zavrhovali jejich názory a nápady, s čímž souvisí empatie. A v tom se, myslím, můžeme na KnVH obrátit, protože v těchto hodnotách a představách společnosti zdárně pokračuje. Společně nesmíme usínat na vavřínech.“ R1

„Chci žít ve společnost, která se zajímá nejen o sebe, ale i o své okolí, a která se vzdělává. Líbí se mi, že KnVH skrze své aktivity rozšiřuje obzory mladým i starším lidem a že klade důraz na setkávání se, což je i pro mě důležité. Důležitý je totiž dialog, diskuze, a hlavně naživo, z očí do očí. Rozhodně tím nemyslím internetové diskuze. Nejen s běžnými občany, ale i s odborníky, kteří ve mně podněcují zájem o dění kolem. Takže moje představa je taková, že chci žít v otevřené a tolerantní společnosti, která se nebojí diskutovat a nacházet kompromisy.“ R2

„Chtěla bych, aby česká společnost byla motivována k tomu, abychom se jako občané aktivně účastnili na veřejném životě a svému okolí, nejen sobě. A také bych chtěla, abychom byli společnost, která přemýšlí a uvažuje a nenechá se snadno zmanipulovat. To se, myslím, slučuje s představou KnVH, nebo mám alespoň ten pocit. Stačí se podívat na nabídku akcí, které tam pořádají – vždy jde o víceméně důležitá témata, většinou jde o společnost, nějaký společenský problém. Neřeší se tam jednotlivce a jeho problémy, a když už ano, tak je to ve spojení s větším problémem, který se dotýká dalších takových jednotlivců.“ R3

„Myslím si, že nejsme špatná společnost, i když máme určité řadu nedostatků, zvláště pak na individuální rovině. A asi stejně jako KnVH si myslím, že je potřeba pracovat na zlepšování a informovanosti.“ R4

„Dnes máme všichni stejné příležitosti a každý z nás může dosáhnout stejných úspěchů, ale ne všichni tento fakt přijímají. Ale vesměs jsme dobrá společnost, jen bychom se mohli více zajímat o své okolí, s čímž je často problém. A právě tomu jde KnVH podle mě dost naproti, samozřejmě se to ale nedotkne všech, jen těch, kteří si najdou čas a navštíví některou z akcí, která jim klidně i otevře oči.“ R5

6.5.8 Začlenění do středoevropské kultury

Tématem začlenění se do české a středoevropské kultury skrze návštěvy akcí v Knihovně Václava Havla se zabývá osmá kategorie.

„(...) A je to především díky široké škále nabízených akcí, ať už jde o debaty o české politické scéně, rozvoji místní infrastruktury, české literatuře faktu, nebo naopak o evropských záležitostech, amerických volbách nebo dění v Bělorusku. Myslím si, že jinak se k těmto tématům člověk sám nedostal, a to třeba jen kvůli nedostatku času.“ R1

„(...) Takže pravidelně návštěvy akcí v KnVH člověka rozhodně vtáhnou do kontextu, dají mu odpovědi na otázky, vytvoří si díky nim názor, nebo ho změní, případně si ho jen potvrdí. Setkávání s dalšími lidmi, kteří se zajímají, může být podle mě motivační a inspirativní. A určitě nezůstanete jen ve své bublině, protože to kvůli široké nabídce témat v KnVH ani nejde. Nebojím se říct, že se z pravidelného návštěvníka KnVH může stát Evropan.“ R2

„No já ten pocit rozhodně mám, ale nevím, jestli je to díky KnVH, nebo mému velkému zájmu o podobné akce. Nejspíš to bude kombinace obojího. Určitě by to nefungovalo, kdyby konkrétní člověk občas přišel na nějakou akci, ale jeho hlubší zájem by chyběl.“ R3

„(...) Ale netroufám si říct, že bych byl díky návštěvám KnVH větší nebo lepší Středoevropan. Tím ale neříkám, že by tomu tak nemohlo být, jen jsem o tom takto neuvažoval.“ R4

„Jsem rád, že se dramaturgie nedrží jen českých témat, ale často přináší zajímavý vhled do problémů okolních i vzdálenějších zemí. Díky tomu se může každý návštěvník snadno přenést do jiné společnosti, zjistit, co se tam řeší, co to pro něj znamená a může to případně porovnat s naší společností. Ale asi by to chtělo víc návštěv, jeden večer člověka asi nezmění. I když se díky tomu může dostat třeba k nějaké knize, od knihy k další atd.“ R5

6.5.9 Demokratické myšlení

Devátá kategorie se zabývá vlivem Knihovny Václava Havla, respektive akcemi, které jsou v instituci pořádány, na demokratické myšlení návštěvníků, potažmo respondentů. Jak už zaznělo výše, cílovým produktem občanského vzdělávání je dospělý jedinec, který dokáže kriticky přemýšlet a vytvářet si vlastní názor. Díky tomu je součástí celé řady aktivit podporujících demokratické myšlení a demokratickou společnost.

„KnVH a její pořady vnímám jako inspiraci. Zvou si totiž lidi, kteří vás na základě rozhovorů přimějí k přemýšlení, anebo se mluví o nějaké knize, která ve vás podporuje myšlenky demokracie. Záměrně vyhledávám akce (...) s novináři, odborníky nebo zahraničními hosty, kteří některou z nedemokratických zemí navštívili. Jejich vyprávění a dejme tomu i varování je účinné, minimálně pro návštěvníky KnVH. A navíc mě vesměs všechny večery motivují k dohledávání dalších informací, článků a literatury.“ R1

„Rozhodně, každá navštívená akce je přínosem nejen pro každého návštěvníka, který si díky nim rozšíří obzory a znalosti, ale i pro podpoření demokratického myšlení. Jsem přesvědčená, že péče o demokracii je důležitá, musíme se o ní pořád starat, a tomu se KnVH svědomitě věnuje, stejně jako odkazu Václava Havla, kterého v naší společnosti považujeme za symbol zdravé demokracie, což je pro mě stěžejní. Také mě těší zájem mladých lidí, kterých tam pokaždé vidím hodně, je to jakási naděje, že Česko nepadne do rukou radikalistům a lidem, kteří se pokouší nastolit nedemokratické praktiky.“ R2

„Především díky přítomnému duchu Václava Havla. Jeho myšlenky stále žijí a my na nich můžeme stavět. Vezměte si jakoukoliv akci, která tam proběhla – demokracie je v té instituci to hlavní, co ji určuje a vede, bez demokratických myšlenek by to byla úplně jiná organizace. Takže by se dalo říct, že každá návštěva vám připomene, co je demokracie, co je pro ni důležité, jak bychom demokracii mohli podpořit, abychom ji udrželi. Důležitý je výběr témat a hostů a to, myslím, v KnVH umí dobře.“ R3

„Asi ano, ale myslím, že v člověku musí nejdřív být, aby ho nějaká instituce mohla podporovat. Jinými slovy tam asi nezavítá člověk, kterému jsou demokratické myšlenky cizí nebo je bere jako samozřejmost. Akce KnVH a její postoj jsou rozhodně důležitými aspekty podpory demokratického myšlení – v podstatě už jen to, že tam lidi přijdou a poslouchají diskusi vedenou v tom duchu, nebo přímo o nějakém tématu spojeném s demokracií jako takovou. (...) Ještě bych zmínil jednu z Havlových myšlenek: ‚Nejlepší myšlenka je ta, která ponechává vždy určitou skulinu pro možnost, že všechno je současně úplně jinak.‘ Přijde mi, že to dobře vystihuje podstatu demokracie, humanismu, KnVH i akcí, které tam pořádají.“ R4

„Mám pocit, že jsou dobrým prostředníkem, zprostředkovatelem. V podstatě takovým prostředkem k tomu, abychom se dostali k novým, zajímavým a důležitým tématům, která jsou zásadní pro naši společnost a o kterých bychom měli vědět víc, zajímat se, mít přehled. Samozřejmě někdy stačí jen sledovat zprávy, abychom byli v obraze, ale vlastně je to málo. Abychom podpořili demokratické myšlení, musíme jít do hloubky, pod povrch, nestačí jen o něčem vědět, pokud chceme změnu nebo podporu něčeho dobrého existujícího, musíme tomu jít naproti a něco pro to udělat. V tom jsou aktivity KnVH přínosné, mají v lidech tendenci vyvolávat chuť a energii ke konkrétním krokům, ať už je to jen posun ve vlastním vnímání.“ R5

6.5.10 Demokratická kultura

Obsahem desáté kategorie je samotná demokratická kultura, tedy myšlenky demokracie zastoupené v hodnotách, postojích a postupech společnosti, ale zároveň názor respondentů na to, jaký dopad na rozvoj demokratické kultury má podle nich Knihovna Václava Havla.

„Když člověk navštěvuje KnVH pravidelně, dostane se nejen mezi lidi, pro které je demokracie důležitá, ale také k myšlenkám, díky kterým bude ostražitější a opatrnější vůči negativním a nedemokratickým vlivům, k nimž dochází v současném světě.“ R1

„Pokud bych měla poukázat na dopad, určitě ho KnVH má a je znatelný – už jen v tom, že pořádá tolik akcí. A čím více takových akcí, tím více oslovených lidí. Můžete se tam vydat téměř každý den a dostanete se k tématům, kterými rezonuje demokracie.“ R1

„Vnímám to tak, že pokud v nějaké společnosti můžou vycházet jakékoliv knihy téměř bez omezení, není na tom demokracie špatně. A my se o důležitých a zásadních knihách bavíme naživo v instituci, která nese jméno předního českého demokrata a humanisty, z jehož odkazu čerpáme i deset let po jeho smrti. A nejenže se o nich a těch tématech bavíme v rámci akcí přímo v KnVH, ale pak také v soukromém životě, nebo v mém případě i v pracovním životě, protože o probraných titulech mluvím často i se zákazníky. KnVH má na tom všem velké zásluhy, i díky řediteli Michaelu Žantovskému a dalšímu vedení.“ R2

„A když to teda spojím s KnVH, tak ten dopad bude znatelný. Nejen tím, jaké třeba knihy se tam rozebírají a propagují, ale i vlastní tvorbou – KnVH totiž vydává i vlastní publikace, takže demokratické myšlení nepodporuje jen skrz práci jiných, těch, které si tam zve, ale i vlastním přičiněním. Takže by se dalo říct, že ten dopad na rozvoj bude přímo hmatatelný.“ R3

„Když už tam ale někdo chodí, a nemusí to být zrovna odborník na politologii, potažmo demokracii, zkrátka běžný občan, který sleduje své okolí, můžou mít aktivity KnVH velký vliv na rozvoj demokratické kultury. Jde o pravidelné působení na člověka, který si z navštívených akcí a diskuzí odnáší nové poznatky, nebo se v něčem jen utvrdil. Takový člověk si to nenechá pro sebe, dřív nebo později se vyjádří – ať už v rámci jiné diskuze, při čekání na autobus nebo na sociálních sítích.“ R4

„O tom svědčí už jen přehled akcí, které se tam pořádají. A pokud v takové instituci pořádají akce tohoto typu, musí být všem jasné, co je pro ni důležité, co chce sdílet a podporovat. Takže bych řekl, že KnVH má svůj podíl na podpoře demokratické kultury. A podle toho, kolik lidí na jejich akce chodí, můžu říct, že to lidi zajímá a chtějí se o demokracii dozvědět ještě víc.“ R5

6.5.11 Potřeba Knihovny Václava Havla

Poslední, jedenáctá kategorie shrnuje názory respondentů na to, jestli Knihovnu Václava Havla jako společnost potřebujeme, jestli je přínosná pro demokracii a pro rozvoj demokratického myšlení.

„Určitě, její místo tady je. Navíc se mi líbí, že KnVH se věnuje i studentům, což je potřebné, podněcovat v nich demokratické hodnoty. (...) V Česku máme množství institucí a knihoven, které by mohly být místy podporující demokracii, ale ne každá se může opřít o silné myšlenky a osobnosti typu Václav Havel.“ R1

„Díky ní se lidé, kteří zastávají podobné demokratické smýšlení, setkávají a následně podporují demokracii i ve svém okolí. Jak už jsem říkala, návštěvy akcí v KnVH mají dopad na další chování návštěvníků. (...) Dokonce si troufám říct, že některé akce můžou otevírat oči, zvlášť když se jedná o zahraniční témata, která my Češi můžeme snadno opomíjet.“ R2

„Vnímám ji jako jakéhosi nosiče demokratické pochodně. Na druhou stranu je dobře, že tahle instituce nese jméno Václava Havla, když to tak řeknu, tak opravdu známé osobnosti, což samozřejmě dobře funguje i co se týče ohlasu. I díky tomu má KnVH takový ohlas a možnost oslovovat příznivce demokracie a myšlenek s tím spojených.“ R3

„Je důležité, aby běžní lidé měli možnost si jen tak ve svém zbylém čase zajít do knihovny nebo podobné instituce, kde si vyslechnou názor na nějakou věc, nebo si názor udělají, právě na základě té návštěvy. Představte si, kdyby tomu tak nebylo. Kde by k tomu docházelo? Jen na sociálních sítích, kde v podstatě nemůžeme nikomu důvěřovat?“ R4

„Lidé s tímto myšlením jsou mezi námi a jsem rád, že se zorganizovali a dělají akce pro veřejnost, aby se témata jako demokracie a právní stát dostala i mezi běžné občany.“ R5

6.6 Shrnutí výsledků šetření a diskuze

Následující část diplomové práce obsahuje zhodnocení a shrnutí výsledků uskutečněného šetření. Jednotlivá shrnutí jsou rozdělena do odstavců a seřazena podle pořadí tří výzkumných otázek, na které hledám odpovědi v analytické části této práce. Poté následuje diskuze.

Vnímají respondenti akce v Knihovně Václava Havla jako vzdělávání nebo jako volnočasovou aktivitu? Všichni respondenti tyto návštěvy chápou jako dobrovolné aktivity, do kterých je nikdo nenutí, považují je za smysluplné naplnění volného času. Někteří jsou si vědomi i další úrovně, kterou jim akce nabízejí, a tou je vzdělávání. Rozdíl oproti klasickému vzdělávání je však pro ně znatelný a důležitý – jde o vzdělávání ve volném čase, a navíc o témata, která jsou jim blízká a která si sami vybírají, případně témata zapadají do širšího okruhu jejich zájmu. A naopak, pokud je náplň některé z akce nezaujme, vydají se do jiné kulturní instituce nebo zůstanou doma. Druzí vzdělávání chápou jinak – přestože jsou si vědomi

toho, že jde o jistou formu vzdělávání, vnímají to spíše jako bonus ke standardnímu vzdělávání, jako večerní školu, případně jako praktickou ukázkou. Všichni mají shodně chuť a zájem se učit. Navíc zmiňují i skutečnost, že tyto akce jsou zadarmo, což lze chápat jako výhodu.

Podle čeho si respondenti vybírají, kterou akci navštíví? Rozhodnutí, že se respondenti vydali na některou z akcí do Knihovny Václava Havla, bylo v mnoha případech ovlivněno výběrem akce, respektive tematického zaměření daného večera. Ať už jde o lákadlo v podobě zahraničních hostů, setkávání se s autory knih, nebo o konkrétní témata – literárně zaměřené akce, porušování lidských práv, politologie –, která jsou respondentům blízká. Pro některé z nich je to nejdůležitější moment, který rozhoduje o tom, zda se do instituce vydají trávit svůj volný čas či nikoliv. Neméně důležitou roli v tomto hraje i samotný čas, jinými slovy, jestli mají respondenti vůbec čas večer někam chodit. Na druhou stranu, když už se jim to povede, považují to za efektivní využití času. Zásadním argumentem je pro některé z respondentů pouze skutečnost, že jde o důvěryhodnou kulturní a demokratickou instituci, díky čemuž se do ní můžou vydat téměř kdykoliv, aniž by si předem prohlédli program.

Navštěvují respondenti i další kulturní akce kromě těch v Knihovně Václava Havla? Téměř všichni dotázaní respondenti navštěvují řadu kulturních institucí, mezi které patří kina, divadla, různé kulturní festivaly, jiné knihovny a prostory k diskuzi, galerie a muzea. Z toho vyplývá, že jde o dospělé, kteří se zajímají o kulturu ve svém okolí a ve svém osobním životě. Pouze někteří z nich uvedli, že nemají důvod chodit jinam.

Jakou roli podle respondentů hraje Knihovna Václava Havla ve vzdělávání dospělých v rámci kultury? Cílem této otázky bylo zjistit, jakou roli podle respondentů hraje Knihovna Václava Havla v kulturním vzdělávání dospělých jedinců. Vedle toho cílem získaných odpovědí bylo ukázat, že lidé jsou si kulturní andragogiky vědomi, i když tento pojem přímo neznají, a pravidelně jsou ve svém volném čase účastníky tohoto vzdělávání, aniž by o tom přemýšleli. Respondenti si uvědomují, že takové vzdělávání je bezplatné, probíhá ve volném čase a spíše ve večerních hodinách, po práci, nikdo je do toho nenutí, a zároveň cítí potřebu se vzdělávat, přičemž k tomuto vzdělávání dochází zejména v kulturní oblasti (čtení knih, kulturní témata, vzdělávání skrz kulturu). A převážně se shodnou na tom, že jde o sebevzdělávání.

Podílejí se respondenti jako občané aktivně či pasivně na životě společnosti? Z jejich odpovědí je patrná souvislost mezi aktivním občanstvím a návštěvami Knihovny Václava Havla. Mezi jejich nejčastější příklady zapojení se do chodu společnosti patří účast u různých druhů voleb, podepisování a šíření petic, účast na různě zaměřených demonstracích či pouze

šíření informací. Kromě toho jsou někteří z respondentů aktivní v místě, kde žijí, a v místních iniciativách, zabývají se ekologií a veřejným prostorem či darují krev.

Které společenské hodnoty jsou pro respondenty důležité? Lze spatřit podobnost v hodnotách, které jsou podstatou filozofie Knihovny Václava Havla, a těch, o nichž mluvili respondenti, ale také těch, které charakterizují aktivní občany české společnosti. Jinými slovy jde o toleranci, respekt, otevřenost, naslouchání, důstojnost, empatii, slušnost, pochopení, odvahu, svobodu projevu, rovnoprávnost, právo volby, úctu ke starším, spravedlnost a občanskou uvědomělost.

Jaká je představa respondentů o české společnosti? A odpovídá myšlenkám Knihovny Václava Havla? Opět i zde lze najít jasnou spojitost mezi demokracií a institucí Knihovny Václava Havla a rovněž tím, že do Knihovny Václava Havla chodí lidé, kterým nejsou vývoj a podpora demokracie lhostejné. Představy respondentů o české společnosti zahrnují havlovskou tradici, svobodu slova a potřebu být aktivní. Společnost v jejich pojetí je vzdělávající a učící se, je otevřená, tolerantní a přemýšlející. Podle respondentů přesně tyto hodnoty Knihovna Václava Havla podporuje.

Myslí si respondenti, že se lze účastí na akcích Knihovny Václava Havla lépe začlenit do české a středoevropské kultury? Česko je součástí střední Evropy, nejen zeměpisně, ale také myšlenkově, čímž je nakloněna západnímu smýšlení a západním hodnotám. Jde o skutečnost, kterou si uvědomuje jak Knihovna Václava Havla, tak i účastníci jejích akcí a respondenti v této práci. Díky účasti na akcích Knihovny Václava Havla se lze snadněji začlenit do středoevropské kultury, a to zejména prostřednictvím široké škály nabízených akcí a schopnosti těchto akcí rozšiřovat obzory návštěvníkům, kteří si na základě vyslechnutého mohou vytvořit vlastní názor.

Mají respondenti pocit, že návštěva a akce v Knihovně Václava Havla podporují jejich demokratické myšlení? Respondenti považují navštěvování Knihovny Václava Havla za aktivitu, která podporuje jejich demokratické myšlení a která je motivuje k dohledávání dalších informací. Respondenti vyzdvihují akce s novináři a odborníky, odkaz Václava Havla i důležitá témata, do jejichž hloubky mohou díky prostředí jít a které jim poskytují podnět k jednání a k péči o demokracii. Z tohoto hlediska můžeme návštěvníky Knihovny Václava Havla vnímat jako úspěšné produkty občanského vzdělávání.

Jaký dopad na rozvoj demokratické kultury má podle respondentů Knihovna Václava Havla? Respondenti ve svých odpovědích zmiňovali pozitivní stránku akcí pořádaných touto

institucí v podobě účastníků, kteří smýšlejí podobně, tedy v horizontu demokratické kultury. Vedle toho vyzdvihli důležitost neutuchajícího odhodlání v pořádání akcí, díky kterým dochází k neustálému oslovování publika a ke sdílení demokratických myšlenek. Východiskem tohoto jsou nové poznatky návštěvníků Knihovny Václava Havla a vzájemná diskuze.

Potřebujeme podle respondentů instituci, jako je Knihovna Václava Havla? Respondenti jmenují důležitost demokratických hodnot, demokratického smýšlení, prostor k vytvoření si názoru, oporu o silné osobnosti, ale také schopnost otevírat návštěvníkům oči v různých společenských a právních tématech. Mimo to zdůrazňují potřebu takové instituce nejen pro dospělé jedince, ale rovněž i pro studenty.

Nejvýznamnějším zjištěním této práce pro mě byla skutečnost, že respondenti považují Knihovnu Václava Havla za instituci, která podporuje demokratické myšlení a která motivuje k dohledávání dalších informací týkajících se probíraných oblastí v rámci kulturních večerů. Dále je působivé, že jako jediné negativum kulturní andragogiky, respektive vzdělávání ve volném čase, respondenti zmiňovali skutečnost, že po návštěvě podobné akce se v podstatě nikdo nedozví, co si z toho vzali a co v nich zůstalo. A to proto, že z volnočasových aktivit nejsou zkoušeni, a tím pádem ani nedostanou žádné potvrzení o absolvování.

Když se podíváme na podobné výzkumy, které se věnují veřejným knihovnám a jejich edukační nabídce pro dospělé jedince, už Krejčí (2006, s. 99) ve své práci uvedl, že knihovny lidé vnímají jako instituce, které nabízejí neformální zájmové vzdělání. Zároveň dodává, že některé knihovny mají přesah i do systému formálního vzdělávání. Na rozdíl od této práce Krejčí zmínil také prostor pro součinnost se státními orgány, kterým potenciálně disponují veřejné knihovny. Domnívám se, že v některých případech by spolupráce se státními orgány mohla skutečně vést k rozvinutí nejen samotných aktivit v rámci knihoven, ale rovněž k profesionalizaci a podpoře zájmového vzdělávání. Na druhou stranu si myslím, že pokud by k tomu došlo, zřejmě by to mohlo odradit řadu lidí, kteří by najednou volnočasové aktivity vnímali jako něco státem kontrolovaného a organizovaného. A tím bychom se vzdálili od podstaty kulturní andragogiky.

Co se týče občanského vzdělávání v českých knihovnách, Vokurková (2022, s. 81) si ve své práci všimla zajímavého trendu – z jejích rozhovorů vyplynulo, že množství oslovených knihoven se vyhýbá občanskému vzdělávání dospělých jedinců, přestože řada z nich organizuje akce, které by se daly přímo či nepřímo považovat za oblast občanského vzdělávání, akorát je takto nepojmenovávají. Podle slov Vokurkové to souvisí se skutečností, že občanské vzdělávání není jasně popsáno, a tím pádem lze pouze stěží říct, co do této oblasti spadá. Naproti tomu

Knihovna Václava Havla a její akce jasně vedou návštěvníky k občanskému vzdělávání. Jak už bylo zmíněno dříve v této práci, úspěšným produktem občanského vzdělávání je člověk, který přemýšlí kriticky, vytváří si vlastní názor, orientuje se ve společnosti a dobrovolně se zapojuje do aktivit, které podporují demokratické myšlení a demokratickou společnost. A přesně to vyplývá z odpovědí a postojů respondentů. Navíc jsou respondenti přesvědčeni o neoddiskutovatelné důležitosti Knihovny Václava Havla, která svými demokratickými myšlenkami a demokratickými hodnotami podporuje nejen jejich demokratické smýšlení, ale zejména demokratickou kulturu.

Témata a oblasti této diplomové práce mohou být případně rozšířeny o další respondenty, respektive návštěvníky Knihovny Václava Havla, aby tak byl potenciál kulturní andragogiky a edukační role této knihovny ještě lépe zachycen a zdůrazněn.

Závěr

Hlavními tématy této diplomové práce byly kulturní andragogika ve spojení s Knihovnou Václava Havla, význam této instituce pro rozvoj angažovanosti dospělých jedinců v občanských aktivitách i v rámci demokratické kultury.

V teoretické části této práce jsem se zabýval historickými souvislostmi vzdělávání v oblasti kultury neboli historií kulturní andragogiky, jejíž počátky můžeme nalézt v lidové výchově zkráj 19. století. Úkolem lidovými tehdy bylo zejména doplnění nebo dokonce nahrazení běžné výuky ve školách, ale také zlepšení všeobecné vzdělanosti obyvatel. Mezi nejčastější účastníky tohoto druhu vzdělávání patřili dělníci a ženy. Za vrchol lidové výchovy považujeme období po vzniku samostatné Československé republiky a založení Masarykova lido-výchovného ústavu, jehož jedním z úkolů byla koordinace lidovýchovných spolků v republice. Dalším důležitým místem, kde docházelo ke společenským debatám a kultivaci dospělých, byly salony, přičemž je můžeme vnímat jako předchůdce institucí, které dnes považujeme za vzdělávací v oblasti kulturní andragogiky.

Následovala část o samotné kulturní andragogice, v níž byl vysvětlen pojem a obsah této oblasti, přičemž bylo zmíněno, že se věnuje – kromě jiného – uspokojování potřeb a zájmů dospělých i jejich kultivaci a také že její podstatu můžeme najít v zájmovém vzdělávání dospělých. Podobně tato oblast byla přiblížena jako dobrovolné zapojování se do sebevzdělávacích volnočasových aktivit. Takové činnosti mají dopad jedině na ty, kteří se sami aktivně zapojují do vzdělávacího procesu. Dále jsem v této práci pojednával o kulturních andragogích – odbornících, kteří se věnují vzdělávání dospělých v kulturní oblasti, a o jejich profesních kompetencích, mezi niž patří naslouchání, schopnost krizové komunikace, prezentace, manažersko-organizační schopnosti aj. Kulturní andragog zastává současně několik rolí, mj. koordinátora, organizátora nebo poradce.

Podstatné místo má v této práci zapojení kulturních institucí do občanského a zájmového vzdělávání dospělých. Jde o knihovny, které se dobrovolnému vzdělávání dospělých věnují dlouhodobě, muzea (v podobě muzeopedagogiky, potažmo muzeo-andragogiky), galerie a filmové festivaly. U všech těchto kategorií byly uvedené konkrétní příklady institucí či akcí – Městská knihovna v Praze, Pražská muzejní noc, The National Gallery of Art nebo Festival dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět. Následoval další příklad, ale tentokrát v obsáhlejší podobě včetně charakteristiky, poslání a přehledu akcí, šlo o Knihovnu Václava Havla, instituci, které je věnována tato práce.

Výzkumná část této diplomové práce byla zaměřena na pět rozhovorů, které byly vedeny s návštěvníky Knihovny Václava Havla. Cílem výzkumu byla analýza a charakteristika kulturního dopadu této instituce na dospělého jedince. Současně identifikovala její dopad na rozvoj demokratické kultury a popsala její úlohu v rámci kulturní andragogiky. Výsledky výzkumu ukázaly, že Knihovna Václava Havla je významným pomocníkem podílejícím se na vědomém i nevědomém procesu začlenění se dospělých lidí do české i středoevropské kultury. Výsledky šetření vedly k zodpovězení výzkumných otázek. Respondenti považují navštěvování Knihovny Václava Havla za smysluplné a vzdělávací naplnění svého volného času, přičemž jsou si vědomi dobrovolnosti, která je s tím přímo spjata. Respondenti tuto instituci pokládají za prostor, který podporuje jejich demokratické myšlení a aktivní občanství. V závěru se všichni respondenti shodli na tom, že Knihovna Václava Havla je zprostředkovatelem demokratických hodnot, demokratického smýšlení a má dopad na rozvoj demokratické kultury.

Seznam použitých informačních zdrojů

„Rovné soužití v kulturně rozmanité demokratické společnosti“: model kompetencí nutných k zapojení do demokratické kultury [online]. 2016 [vid. 2022-10-07]. Dostupné z:

<https://rm.coe.int/prems-141317-cze-2508-competences-for-democratic-culture-8519-couv-tex/168078f262>.

16. Pražská muzejní noc – po 8 letech se během noci otevře i Historická budova Národního muzea [online]. 2019 [vid. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/media/tiskove-zpravy/16-prazska-muzejni-noc-po-8-letech-se-behem-noci-otevre-i-historicka-budova-narodniho-muzea>.

Adults [online]. 2022 [vid. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://www.nga.gov/learn/adults.html>.

BENEŠ, Milan, 2003. *Andragogika*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-23-8.

BENEŠ, Milan, 2010. *Andragogika*. Dotisk 2. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2580-2.

CEJPEK, Jiří et al., 2002. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0323-3.

Cena Václava Havla za lidská práva [online]. 2022 [vid. 2022-08-27]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/cena-vaclava-havla>.

Cena za nejlepší dokumentární knihu [online]. 2022 [vid. 2022-06-04]. Dostupné z: <https://www.ji-hlava.cz/kniha-2022>.

Čísla 2019 [online]. 2022 [vid. 2022-06-11]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/o-knihovne/cisla-dokumenty-povinne-informace/knihovna-v-cislech/cisla-2019/>.

ČORNANIČOVÁ, Rozália, 2011. Kultúrne-osvetová andragogika. *Acta Andragogica* 2. Bratislava: Katedra andragogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2, 37-56. ISBN 978-80-970595-2-1.

ČORNEJOVÁ, Ivana et al., 2020. *Školství a vzdělanost*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7432-985-2.

DVOŘÁKOVÁ, Miroslava a Michal ŠERÁK, 2016. *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-694-7.

Edukace, výukové programy pro školy [online]. 2022 [vid. 2022-06-05]. Dostupné z: <https://www.galeriehk.cz/edukace/>.

- GIDDENS, Anthony, 2005. *Sociologie*. Dotisk. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4.
- Charta Rady Evropy o výchově k demokratickému občanství a lidským právům*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5827-9.
- III. Implementační plán Strategie celoživotního učení* [online]. 2008 [vid. 2022-05-08]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/Implementace_SCU/I_plan_SCU.pdf.
- Kdo jsme?* [online]. 2022 [vid. 2022-08-21]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/o-nas>.
- Knihovna Václava Havla: výroční zpráva 2020* [online]. 2021 [vid. 2022-08-26]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/docs/vyrocní-zpráva-2020-cs.pdf>.
- Knihovna Václava Havla: výroční zpráva 2021* [online]. 2022 [online]. [vid. 2022-08-26]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/docs/vyrocní-zpráva-2021-cs.pdf>.
- KOLAŘÍKOVÁ, Pavla, 2016. *Principy služeb prezidentských knihoven*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- KREJČÍ, Karel, 2006. *Využití knihoven v celoživotním vzdělávání*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Lektor dalšího vzdělávání* [online]. 2022 [vid. 2022-05-19]. Dostupné z: https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-581-Lektor_dalsiho_vzdelavani/revize-2464.
- LENDEROVÁ, Milena, 2011. Na obou březích Seiny: francouzské salony 18. století. *Dějiny a současnost*, 33(6), 30-33. ISSN 0418-5129.
- Mezi pamětí a dějinami: 20. století z pohledu současného muzejnictví* [online]. 2022 [vid. 2022-08-29]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/index/kalendar/1851/mezi-pameti-a-dejinami-20-stoleti-z-pohledu-soucasneho-muzejnictvi>.
- Mezinárodní festival dokumentárních filmů Ji.hlava* [online]. 2022 [vid. 2022-06-04]. Dostupné z: <https://www.ji-hlava.cz/o-nas>.
- MUŽÍK, Jaroslav, 2004. *Androdidaktika*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-045-9.
- NECHVÁTAL, Michael, 2013. *Vybrané doprovodné programy Domu umění města Brna*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita.
- NOVOTNÁ, Hedvika et al., 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7571-025-3.

O festivalu [online]. 2022 [vid. 2022-06-04]. Dostupné z:

<https://www.jedensvet.cz/festival/o-festivalu>.

Občanské a sociální kompetence [online]. 2018 [vid. 2022-07-23]. Dostupné z:

<https://pages.pedf.cuni.cz/sc25/obcanske-a-socialni-kompetence/>.

PALÁN, Zdeněk a Tomáš LANGER, 2008. *Základy andragogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha. ISBN: 978-80-86723-58-7.

Petr Pithart 80 [online]. 2022 [vid. 2022-08-29]. Dostupné z:

<https://www.vaclavhavel.cz/cs/index/kalendar/1917/petr-pithart-80>

Programy pro dospělé a seniory [online]. 2022 [vid. 2022-06-05]. Dostupné z:

<https://www.galeriehk.cz/edukace/dospeli-a-seniori/>.

PRŮCHA, Jan, 2010. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 3. vyd. Praha: Portál. 978-80-7367-709-1.

PRŮCHA, Jan, 2014. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5232-7.

PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA, 2014. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4748-4.

RAK, Jiří a Vít VLNAS, 2011. Salon in spe: trampoty českého salonu 19. století. *Dějiny a současnost*, **33**(6), 41-43. ISSN 0418-5129.

SAK, Robert, 2011. Kouzlo naprosté nenucenosti: salon Anny Lauermannové-Mikschové. *Dějiny a současnost*, **33**(6), 34-37. ISSN 0418-5129.

SMÍLKOVÁ, Jana, 2014. *Kulturní a multikulturní andragogika a jejich význam pro výchovu a vzdělávání dospělých*. Bakalářská práce. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

Statut Ceny Toma Stopparda [online]. 2022 [vid. 2022-08-27]. Dostupné z:

<https://www.vaclavhavel.cz/cs/statut-ceny-toma-stopparda>.

ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-551-6.

Šukares romanes – současná romská literatura v České republice [online]. 2022 [vid. 2022-08-29]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/cs/index/kalendar/1888/sukares-romanes-soucasna-romska-literatura-v-ceske-republice>.

ŠVARŤÍČEK, Roman et al., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

- TOBOLKA, Zdeněk V. et al., 1925. *České knihovnictví*. Praha: Československý Kompas.
- TRNKA, Tomáš, 1936. *Vývoj naší lidové výchovy*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav (Svaz osvětový).
- VÁŽANSKÝ, Mojmír a Vladimír SMÉKAL, 1995. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido. ISBN 80-901737-9-9.
- VETEŠKA, Jaroslav, 2016. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1026-9.
- VOKURKOVÁ, Anna, 2022. *Občanské vzdělávání dospělých v prostředí knihoven*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova.
- Výroční zpráva 2005* [online]. 2022 [vid. 2022-08-25]. Dostupné z: <https://www.vaclavhavel.cz/docs/vyrocnizprava-2005.pdf>.
- Výroční zpráva Městské knihovny v Praze: rozbor činnosti a hospodaření za rok 2021* [online]. 2022 [vid. 2022-06-11]. Dostupné z: https://issuu.com/mestskaknihovnavpraze/docs/vyrocnizprava_2021_0a32c904be04d6.
- ZACHOVAL, František et al., 2021. *Originál? Umění napodobit umění*. Hradec Králové: Galerie moderního umění v Hradci Králové. ISBN 978-80-87605-63-9.
- Zákon č. 117/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony* [online]. 2022 [vid. 2022-05-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2020-117>.
- Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon)* [online]. 2022 [vid. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257>.
- Zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních* [online]. 2022 [vid. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1331/0/2/zakon-c-430-1919-sb-o-verejnych-knihovnach-obecnich/zakon-c-430-1919-sb-o-verejnych-knihovnach-obecnich#>.
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů* [online]. 2022 [vid. 2022-05-19]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>.